

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Ölçme, insanların günlük hayatında önemli bir yer tutar. Hemen her zaman günlük işlerimize ilişkin birçok kararlar alırız. Bu kararların çoğu ölçme sonuçlarına dayanır. Yine birçok şeyin miktarı ya da sayısal büyüklüğü hakkında fikir sahibi olmak için ölçmeye, ölçme araçlarına ve onun standart birimlerine başvururuz. Bu açılardan bakıldığında, ölçme aslında bize hiç yabancı olmayan bir kavramdır. Ölçme, hayatımızı ve belli işler üzerinde anlaşmamızı kolaylaştırır. Ölçme ve değerlendirmenin işlevleri şu şekilde sıralanabilir:

- Öğrencilerin neyi ne kadar öğrendiği hakkında bilgi verir.
- Etkili öğrenmeler hakkında bilgi vererek önlem alınabilmesine olanak sağlar.
- Öğretmenlerin başarısı hakkında bilgi verir.
- Öğretim yönteminin etkililiği hakkında bilgi verir.
- Okul başarısı hakkında bilgi verir.
- Öğrenim sürecinin daha etkili hale gelmesini sağlar.
- Ülkede uygulanan öğretimin etkililiği hakkında bilgi verir.
- Bireylerin özelliklerine uygun eğitim alanlarına yönlendirilmelerini sağlar. Ölçme Ölçme, herhangi bir niteliği gözlemek ve gözlem sonucunu sayı veya sıfatlarla ifade etmektir. Ölçmede eşyanın, olayların veya insanların ölçmeye konu olan niteliklerinin gözlenmesi, sayılması veya bir ölçme aracıyla karşılaştırılması; ölçme işleminin sonunda da ölçme konusu niteliğe bir sayı, bir derece veya bir sıfatın karşı getirilmesi vardır. Ölçme işleminin adımları,
- Ölçülecek nitelikleri ya da özellikleri belirleme,
- Ölçmenin amacına ve ölçülecek değişkene uygun sayı ya da sembol seçme,
- İlgili davranışı ölçebilecek soruların yer aldığı bir ölçme aracı hazırlama ve uygulama,
- Özelliğin ne kadarlık miktarına ne kadar puan verileceğini belirleme,
- Ölçülen özelliği puanlama,
- Ölçülen özelliği sayı ya da sembolle ifade etme.

Ölçüm

Ölçme sonucu elde edilen sayı veya semboller ölçüm olarak isimlendirilir. Sınavdan alınan 60 puan, ağırlık olarak ifade edilen 70 kg, uzunluk olarak ölçülen 150 cm bir ölçümdür.

Ölçüt

Ölçüt bize değerlendirmeyi neye göre yapacağımızı belirtir. Değerlendirme yaparken ölçümlerin başarılı veya başarısız sayılabilecek bir performansı ifade etme durumunu bize ölçütler yansıtır. Ölçütler değerlendirme yapmada uyulacak kurallar olarak algılanabilir. Anlaşılacağı üzere ölçüt; ölçümler hakkında bir karara varırken kullanılan kriterlerdir. Değişken Bir durumdan diğerine farklı değerler alabilen özellikler değişkendir. Buna göre insanların boy uzunlukları, zekâ düzeyleri, tutumları, başarıları, cinsiyetleri, milliyetleri, dinleri ve ekonomik gelirleri değişkendir. Değişken olmayan özelliklere sabit denir. Bireyin herhangi bir özelliğinin değişken olması, bireyler arasında farklı değerler alabilmesi demektir. Bir özelliğin değişken olması o özelliğin ölçülmesini gerekli kılar. Değişkenler yapılarına veya özelliklerine göre nicel ve nitel olarak sınıflandırılırlar. Değişkenin özelliği sayı ve miktar olarak açıklanabiliyorsa buna nicel değişken denir. Başarı puanı, uzunluk ve ağırlık ölçüleri nicel değişkendir. Eğer değişkenin özelliği sınıflandırılıyorsa buna nitel değişken denir. Cinsiyet, uygulanan öğretim yöntemi, medeni durum, doğum yeri nitel değişkenlerdir. Değişkenler aldıkları değerlere göre sürekli veya süreksiz olarak sınıflandırılırlar. Süreksiz değişkenler, ölçülen özellik ile ilgili sadece sınırlı sayıda değer alırken, sürekli değişkenler iki ölçüm arasında sonsuz sayıda değer alabilirler. Örneğin cinsiyet sadece kız ve erkek değerleri alabilir. Bireyin boyu sürekli değişkendir. Çünkü bireyin bu özelliği miktar olarak kesirli de gösterilebilir. Değişkenler neden sonuç ilişkisi içinde bulunuyorsa bu durumda bağımsız ve bağımlı değişken olarak sınıflandırılır. Bağımsız değişken, araştırmacının bağımlı değişken üzerinde etkisini test etmek istediği değişkendir. Bağımlı değişken ise üzerinde bağımsız değişkenin etkisi incelenen değişkendir.

Ölçmede Birim

Ölçülen özelliğin en küçük parçasına birim denir. Örneğin; bir evin kaç metrekare olduğunu ölçtüğümüzde birim metrekaredir. Meyve, sebze, bakliyat alırken birim kilo, kahve alırken ise gramdır. Birimler doğal ve tanımlanmış olmak üzere iki grupta incelenir Doğal birim Bir değişkenin hangi miktarına veya hangi miktardaki niteliğine "1 birim" denileceği bilim insanları tarafından

tanımlanmamış, belirlenmemiş birimlere doğal birim denir. Doğal birimde ölçülen değişkenin her bir parçası 1 birim olarak kabul edilir. Tanımlanmış birim Bir değişkenin ne kadarlık miktarına 1 birim denileceği bilim insanları tarafından tanımlanmış birimlerdir. Buradaki birimde doğruluk yoktur.

Ölçme Türleri

Ölçme, doğrudan, dolaylı ve türetilmiş ölçme olmak üzere 3'e ayrılır.

Doğrudan ölçme

Ölçmeye konu olan özellik ile ölçme aracının özelliği aynıysa yapılan ölçmeye doğrudan ölçme denir. Uzunlukla uzunluk, çift kollu terazi ile ağırlık ölçmek doğrudan ölçmeye örnektir. Boy, metre, kilo ise baskül yardımıyla kolayca ölçülebilir. Benzer şekilde ağırlık, uzunluk, zaman ve para söz konusuyken doğrudan ölçme yapılır.

Dolaylı ölçme

Bazı durumlarda bir özelliğin doğrudan ölçülmesi mümkün değilken başka bir özellik yardımıyla veya ilgili özelliğin varlığına ya da yokluğuna gösterge olabilecek bir araçla ölçümler yapılır. Zekâ, yetenek, ilgi, tutum ve başarı gibi soyut özelliklerin doğrudan ölçümleri mümkün değildir. Yazılı sınavlarda ve testlerde öğrencilere yöneltilen sorularla belli bir konuda başarı düzeylerini ortaya koymak dolaylı ölçmeye örnek verilebilir.

Türetilmiş ölçme

Gerek sosyal bilimlerde gerekse fen bilimlerinde bazı değişkenler iki veya daha fazla değişken ve bu değişkenler arasındaki ilişkiye dayanan bağıntılar yardımıyla tanımlanır. Tanımları gereği bu tür değişkenlerin ölçümleri, değişkenin tanımında yer alan diğer değişkenler ve bu değişkenler arasındaki bağıntıyı ifade eden aritmetik işlemler sonucunda elde edilir. Bu tür ölçmeye türetilmiş ölçme denir. Bu tür ölçmeye örnek olarak hız, yoğunluk, coğrafyada nüfus yoğunluğunun ölçülmesi verilebilir.

Ölçmede Sıfır Noktası

Ölçmede sıfır noktası ölçme işinde veya ölçekleme tekniklerinde bir başlangıç noktasını ifade eder. Eğitimdeki ölçmelerde neye sıfır denileceği genelde uzman kişilerce belirlendiği için; sıfırın farklı anlamları söz konusudur. Bunlar da doğal (mutlak, gerçek) sıfır ve tanımlanmış (bağıl, keyfi, itibari) sıfırdır Doğal (mutlak, gerçek) sıfır Bir değişkenin gerçek anlamda yokluğunu ifade eden sıfırdır. Matematikte sıfır yokluk anlamına gelir. Tanımlanmış (bağıl, keyfi, itibari) sıfır Eğitimdeki ölçmelerde, genellikle değişkenin hangi miktarına ya da hangi durumlarına sıfır değerinin atanacağı uzman kişilerce tanımlanmıştır. Burada ifade edilen sıfır gerçek anlamda yokluğu ifade etmemektedir.

Ölçek

Ölçme aracı veya diğer adı ile ölçek, ölçme işleminde yararlanılmak üzere tanımlı bir birim büyüklük sağlayan nesnedir. Ölçme işleminde, ölçülecek özellik durumuna göre ya doğrudan ya da dolaylı bir biçimde bu birim büyüklükle karşılaştırılarak onun kaç birime denk büyüklükte olduğu belirlenmeye çalışılır. Ölçme aracının ölçme işleminde başka bir rolü daha vardır. Bazı ölçekler ölçülmek istenen özellikle ilgili bir başlangıç noktası da sağlamakta olabilir

Ölçek türleri

Ölçekler sınıflama, sıralama, eşit aralıklı ve eşit oranlı olmak üzere 4 başlıkta ele alınır. Sınıflama Ölçekleri: Gözlemin en basit biçimi, nesnelere, belli bir yönden benzeyip benzemediklerine göre sınıflamaktır. Bu, nesnelere arasındaki farklılık ve benzerliklerin çok kaba bir biçimde saptanması işlemidir. Belli bir yönden benzeyenler aynı sınıfa konular. İnsanların kadın-erkek, evli-bekâr-dul kategorilerine göre ayrılması sınıflamaya örnek olarak verilebilir. Sıralama Ölçekleri: Bu tür ölçekler, belli bir özelliğe sahip oluş miktarı bakımından nesnelere bir sıraya koymakla elde edilir. Bu ölçekte nesnelere, bir özelliğe en az sahip olandan en çok sahip olana ya da en çok sahip olandan en az sahip olana doğru sıralanır ve sonradan her bir sıraya sayı verilir. Öğrenciler boy sırasına ya da herhangi bir sınavdan aldıkları puana göre başarı sırasına konulabilir. Eşit Aralıklı Ölçekler: Eğer birçok nesnenin, belli bir başlangıç noktasına göre ve belli bir özelliğe sahip oluş derecesi bakımından eşit aralıklı sıralandığı ya da sıralar arasındaki farkın eşit olduğu düşünülürse, sıralama ölçeğinden eşit aralıklı ölçeğe geçilmiş olur. Eşit aralıklı ölçek, ya iki noktası belirlenip bu iki nokta arası eşit aralıklara bölünerek ya da bir noktası belirlenip bu noktadan itibaren tanımlanmış bir birimle bölmelenerek geliştirilir. Oranlı Ölçekler: Aralıklı ölçek üzerindeki keyfi sıfır noktası yerine doğal ya da gerçek sıfır noktası konulabilirse, elde edilen yeni ölçeğe oranlı ölçek adı verilir. Oranlı ölçeklerde gerçek bir sıfır noktası bulunduğu ve ölçek eşit aralıklarla bölüldüğü için bu ölçekle elde edilen ölçme sonuçları üzerinde her türlü matematiksel işlem yapılabilir.

Değerlendirme

Ölçmenin bir betimleme işi olduğuna daha önce değinilmişti. Değerlendirme ise bir yargılama işlemidir ve iki şeyin karşılaştırılmasına dayanır. Değerlendirme, ölçümlerden bir anlam çıkarmak ve ölçülen nesnelere hakkında bir değer yargısına ulaşmaktır. Elde edilen ölçümlerden bir anlam çıkarmak için söz konusu ölçümlerin bir ölçüt ile karşılaştırılması gerekir. Açıkça ifade edilmemiş olsa bile, her değer yargısı, kesinlikle bir ölçme sonucu ile bir ölçütün karşılaştırılmasına dayanır. Değerlendirme, kullanılan ölçüte göre ve kullanılış amacına göre çeşitlilik göstermektedir. Mutlak değerlendirme, mutlak ölçüt kullanılır. Mutlak ölçütle yapılan değerlendirmede, her bir bireyin

değerlendirme sonucu, içinde bulunduğu sınıf, topluluk, grup vb.den bağımsızdır. Örneğin bir sınavdaki 50 sorudan 30'unu doğru yanıtlamış olmak, sınavdan 100 üzerinden en az 65 almak ya da 10 hedef davranışın 7'sini başarmış olmak gibi mutlak ölçütün kullanılarak yapıldığı değerlendirmeler mutlak değerlendirmedir. Bağlı değerlendirmede, bağlı ölçüt kullanılır. Bağlı ölçütle yapılan değerlendirmede, her bir bireyin değerlendirme sonucu, içinde bulunduğu sınıf, topluluk, grup vb.den etkilenir. Her öğrenci sınıftaki diğer arkadaşlarının da başarılarını önemsemek durumundadır. Örneğin bir sınav sonucunda, sınıftaki öğrencilerin aldıkları puanların aritmetik ortalamasının üstünde puan almış olmanın başarının ölçütü olması bağlı ölçüte örnektir ve buna göre yapılan değerlendirme de bağlı değerlendirmedir. Tanıma ve yerleştirmeye yönelik değerlendirme genellikle öğretim sürecinin başında öğrencileri tanımaya ve uygun olabilecek bir yere yerleştirmeye yönelik değerlendirmedir. Biçimlendirmeye ve yetiştirmeye yönelik değerlendirme öğretim sürecinde öğrencilerin varsa öğrenme eksikliklerini belirlemek ve bu eksiklikleri gidermeye yönelik yapılan değerlendirmedir. Düzey belirlemeye yönelik değerlendirme ise eğitim sürecinin sonuna yapılan ve öğrencinin süreç sonunda ne seviyede olduğunu göstermeye yarayan bir değerlendirmedir.

Ölçmede amaç, ölçüle özelliğin gerçek büyüklüğünü ortaya koymak, yani hatasız bir ölçü elde etmektir. Ancak bu, hemen hemen hiçbir zaman mümkün olmaz. Uzunluk ölçme gibi ölçme araç veya yöntemlerinin en üst düzeylere kadar geliştirilmiş olduğu alanlarda bile gerçek değerlerde değil, ona çok yakın değerlerde ölçüler elde edilebilir. Geçerlik ve güvenilirlik, ne kadar kullanışlı olduğuna bakılmaksızın, kullanılan bir ölçme aracının olmazsa olmaz iki özelliğidir. Test sonuçlarının belirlenen amaca yönelik geçerliği, kullanılacak testin kesinlikle en önemli özeliğidir. Ancak güvenilirlik, geçerliğin ön koşuludur. Test sonuçlarının geçerliği denenmeden önce en azından orta düzeyde güvenilir olduklarından emin olunmalıdır. Ancak güvenilir bir test, amacımız olan uygulama için geçerlikten yoksun olabilir. Bir testin seçilmesinde başlangıç noktası her ne kadar testin önerilen kullanımına göre geçerliği olsa da, geçerliğin tartışılmasının ön şartı olarak öncelikle güvenilirlik ele alınmıştır.

ÖLÇMEDE HATA

Ölçmede hata; gerçek ölçüm ile gözlenen ölçüm arasındaki fark olarak tanımlanır. Hatanın miktarı, kaynağı ve yönü belli değildir. Ancak her ölçmede bir miktar hata vardır. Hata, yanlış ile karıştırılmamalıdır. Yanlış, dikkatsizlikten, bilgisizlikten kaynaklanır. Bu hatalar öğretim ve dikkat ile düzeltiler. Hata ise kaynağı, yönü ve derecesi belli olmayan etkenlerdir. Hata Türleri İstatistiksel özellikleri bakımından ölçme hataları, sabit, sistematik ve tesadüfi hatalar olmak üzere üç ana başlıkta ele alınır. Sabit hatalar Ölçmeden ölçmeye miktarı ve yönü değişmeyen, kaynağı belirlenebilen hatalardır. Diğer bir ifadeyle bir ölçmeden diğerine miktarı değişmeyen hatalara sabit hata denir. Sistematik hatalar Ölçmeden ölçmeye miktarı ve/veya yönü değişen, kaynağı belirlenebilen hatalara sistematik hata denir. Sistematik hata yapılırken çoğu zaman farkında olunmayabilir. Tesadüfi hatalar Tesadüfi hatalar, kaynağı belirsiz, şansa bağlı ve puanları nasıl etkilediği bilinmeyen hatalardır. Cevap anahtarı kullanmama, cevapları puanlarken gelişigüzel davranma, verilen puanları toplarken dikkatsiz olma, sınavda öğrencilerin kopya çekmesine göz yumma, öğrencilerin önceki yılların sorularını sınavda önce ele geçirmeleri gibi durumlar bu tip hataya neden olur. Sabit ve sistematik hatalar, kaynağı ve yönü belli olduğu için düzeltiler ve önlenir türden hatalardır. Sabit hata tüm grupta aynı yönde iken, sistematik hata gruptaki belli kişilerin ya da nesnelere özelliklerine karışan hatadır. Tesadüfi hataların ise kaynakları ve yönleri belli olmadığı için düzeltiler. Tesadüfi hataların az olması ölçme aracını güvenilir yapar. Hata Kaynakları Ölçmede hata kaynakları, ölçmeyi yapan kişiden, ölçme yapılan bireyden, ölçme yapılan araçtan ve ölçme yapılan ortamdan kaynaklanabilir. Hata kaynaklarının bilinmesi, bu hataların tespit edilmesi ve önlenmesi bakımından önemli görülmektedir. Ölçme işiyle ilgilenecek kişinin ölçmeye karışacak hata kaynaklarını bilmesi ve bunlara yönelik önlemler alması da gerekmektedir.

GÜVENİRLİK

Güvenirlik, bir ölçme aracının tesadüfi hatalardan arınık olma derecesi olarak tanımlanır. Tesadüfi hataların kaynakları tam olarak bilinmese de, nelerin tesadüfi hataya neden olabileceği tahmin edilebilir. Güvenirlik Belirleme Yöntemleri Bir ölçme aracının;

- Uygulanış biçimine (tek veya çoklu uygulama),
- Ölçme aracını puanlamada kullanılan yöntem,
- Ölçülen değişkenin boyut sayısına ve
- Uygulanan ölçme teorisine göre kullanılan güvenilirlik belirleme yöntemi değişmektedir. Güvenirliği belirlemek için birden fazla yöntem vardır. Bu yöntemlerden bazıları tek uygulama diğerleri ise çift uygulama gerektirirler. Bunlar; Test tekrar test yöntemi Bu yöntemde, ilk olarak test bir gruba uygulanır ve öğrencilerin puanları kaydedilir. Belirli bir süre sonra aynı test aynı öğrencilere bir kez daha uygulanır ve iki uygulama arasındaki puanların tutarlılığına bakılır. İki uygulamadan elde edilen puanlar arasındaki korelasyon katsayısı testin güvenilirlik katsayısı olarak değerlendirilir.

Eşdeğer formlar yöntemi

Eşdeğer (paralel) formlar yöntemi aynı kavramı ölçen birbirine benzer iki farklı formun tek bir gruba tek bir seferde uygulanması esasına dayanmaktadır. Bireylerin iki farklı formdan elde ettikleri iki farklı puanlar arasındaki korelasyon güvenilirlik katsayısı olarak kullanılır. Eşdeğer yarılar yöntemi Test tekrar test ve eşdeğer formlar yöntemi iki kez uygulama gerektirdiğinden eğitimde sıkıntılar yaratmaktadır. Bu nedenle tek bir uygulama ile güvenilirlik belirleme yolu sunan eşdeğer yarılar yöntemi ortaya çıkmıştır. Bu yöntemde, test bir gruba bir kez uygulanır. Test gruba uygulandıktan sonra, rastgele

iki yarıya ayrılır. Test gruba uygulandıktan sonra, rastgele iki yarıya ayrılır. İç tutarlılık katsayıları İç tutarlılık katsayıları tek bir testin tek bir gruba tek seferde uygulanmasıyla elde edilir. Bu yöntemler soruların kendi aralarındaki ilişkiye dayanarak güvenilirlik hesabı yapılmasını sağlarlar. Bunlar Kuder-Richardson formülleri (KR-20 ve KR-21) ve Cronbach alfa yöntemlerinden oluşmaktadır. Puanlayıcı güvenilirliği Puanlamada puanlayıcının ön planda olduğu, puanlamanın potansiyel olarak daha subjektif olduğu durumlarda bir testin birden fazla puanlayıcı tarafından değerlendirilmesi elzemdir, özellikle bu değerlendirme sonucunda önemli bir karar alınacaksa.

GEÇERLİK

Güvenirlik, bir testin karar vermede kullanılabilmesi için gerekli bir özellik olmasına rağmen en önemli özellik değildir. Bir test yüksek güvenilirliğe sahip olabilir fakat ölçmeyi istediğimiz özellik ile ilişkisi olmayabilir. Örneğin, okuma başarısını ölçmek için oldukça güvenilir şekilde ölçülebilen kafa çevresini ölçmeyi kim önerebilir? Eğitimde ve psikolojide veya başka bir alanda, herhangi ölçme sürecine ilişkin ilk olarak sorulan soru “Geçerliği nasıldır?” sorusudur. Bu soruyu sordüğümüzde, testin ölçmeyi amaçladığımız özelliği ölçüp ölçmediğini araştırırız. Geçerlik, bir ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı özelliği, başka herhangi bir özellik ile karıştırmadan, doğru olarak ölçebilme derecesidir. Diğer bir ifadeyle bir ölçme aracının, geliştirilmiş bulunduğu konuda amaca hizmet etmesidir.

Kapsam Geçerliği

Ölçme aracının ölçmesi istenen kapsamı dengeli bir şekilde, ne eksik ne fazla olmaksızın ölçebilmesinin derecesidir. Bir ölçme aracının kapsam geçerliği; testi oluşturan maddelerin ölçülen davranışlar evrenini temsil etme düzeyi hakkında bir karara varmadır. Yapı Geçerliği Yapı geçerliği ölçme aracını oluşturan parçaların birbiriyle ilişkilerinden yola çıkarak maddelerin belli bir yapıyı sergileyip sergilemediklerinin ortaya konması şeklinde ifade edilebilir.

Ölçüt Dayanaklı Geçerlik

Geçerliği çalşılan bir ölçme aracı ile geçerli olduğu kabul edilen bir ölçme aracının aynı deneklere uygulanması sonucu elde edilen ölçümler arasındaki korelasyondur. Ölçüt geçerliğinin bir başka ifadesi de; bir kişinin ölçülmek istenen nitelikleri için geçerli kabul edilebilecek başka bir değişken üzerindeki başarısından faydalanarak, kişinin ölçmeye konu olan değişken üzerindeki başarısından faydalanarak, kişinin ölçmeye konu olan değişken üzerindeki başarısının yordanması yöntemidir.

Görünüş Geçerliği

Görünüş geçerliği, bir testin gerçekten ne ölçtüğüyle değil, onun ne ölçüyor görüldüğüyle ilgilidir. Bir testin görünüş geçerliği, o testin, ölçmek istediği şeyi ölçüyor görünmesidir. Görünüş geçerliği olan bir test, kapağında ne yazılıysa onu ölçüyor görünür. **KULLANIŞLILIK**

Bir ölçme aracının sahip olması gereken bir diğer özellik ise kullanışlılıktır. Bir testin kullanışlılığı, onun geliştirilmesi, çoğaltılması, uygulanması ve puanlamasının kolay ve ekonomik olmasıdır. Çoğu kez öğretmenler, testin kullanışlılığını ilk planda düşünüp onun geçerlik ve güvenilirliğini göz önüne almazlar. Böyle yapılması doğru bir yaklaşım değildir. Bir testin geçerlik ve güvenilirliği daima ilk önce düşünülmelidir. Geçerlik ve güvenilirlikten olabildiğince vazgeçmeden kullanışlılık karşılanmaya çalışılmalıdır.

GELİŞİMSEL DEĞERLENDİRME

Bireyin gelişim süreci, bu süreci etkileyen faktörler ve bu sürecin sağlıklı bir şekilde tamamlanabilmesine destek olabilmek için yapılması gerekenler uzun yıllardır eğitim bilimciler ve çocuk gelişimciler başta olmak üzere çeşitli alanlarda çalışan araştırmacı ve uygulamacıların cevap aradığı önemli bir problem durumunu oluşturmaktadır. Bu noktada bireyin gelişiminin nasıl bir süreç olduğu ve bu sürecin temel dinamikleri üzerinde farklı açıklamalar ortaya konulmuştur. Tüm bu açıklamalar bir arada değerlendirildiğinde çocuğun gelişim sürecine destek olunabilmesi için gelişimsel özelliklerinin farkında olunması gerektiği üzerinde önemli bir görüş birliği olduğu görülmektedir. Çocuğun gelişimsel özelliklerinin farkında olabilmek için ise bu özellikler hakkında çeşitli yöntem, teknik ve araçlar kullanarak veri toplamak bir başka ifade ile çocuğun gelişimini değerlendirmek gerekmektedir. Çocuğun gelişimsel özellikleri ile ilgili veri elde edebilmek amacıyla kullanılan bu çeşitli yöntem, teknik ve araçlar karşımıza “gelişimsel değerlendirme” kavramını çıkarmaktadır. Gelişimsel değerlendirme kavramını tartışmadan önce gelişim kavramının açıklanması gerekmektedir.

Gelişim ve Gelişim Alanları

Gelişim, en genel hâli ile döllenme ile başlayan ve yaşam boyu devam eden bir değişme örüntüsü olarak kavramsallaştırılabilir. Çok boyutlu bir varlık niteliği taşıyan bireyin, gelişim süreci içerisinde meydana gelen değişimler farklı alanlarda gözlenebilmektedir. Bir başka ifade ile birey gelişim sürecini farklı alanlar bağlamında sürdürmektedir. Bireyin gelişimini sürdürdüğü, gelişim ve değişimin gözlenebildiği bu alanlar “gelişim alanları” olarak tanımlanmaktadır. Gelişim alanları tartışılırken üzerinde durulması gereken önemli bir nokta ise şudur: Gelişim sürecinde meydana gelen tutarlı değişimler her ne kadar farklı alt alanlar bağlamında sınıflanmış olsa da bu alt alanlara ilişkin gelişimsel dinamiklerin birbirleri ile ilişki içerisinde olduğu unutulmamalıdır.

Normal Gelişim ve Gelişim Problemleri

Gelişim serüveni içerisinde çocukların bir kısmı gelişimsel açıdan “normal” olarak değerlendirilebilirken bazıları akademik, sosyal ve psikolojik uyumlarını olumsuz etkileyecek çeşitli gelişimsel problemler yaşayabilir ve desteğe ihtiyaç duyabilirler. Bir çocuğun “normal” olarak gelişim göstermesi çocuğun gelişim seyrinin akranları ile tutarlı olmasını ifade etmektedir. Bir başka ifade ile normal gelişim gösteren bir çocuk tipik bir gelişim seyri sürdürmektedir. Ayrıca normal gelişim gösteren bir çocuğun gelişimsel süreç içerisinde elde ettiği büyüme, gelişim ve öğrenme çıktıları akranları ile benzerlik göstermektedir. Bir başka ifade ile normal gelişim gösteren bir çocuğun gelişim seyri kuramsal ve ampirik verilere dayalı olarak ortaya konulan gelişimsel önermeler ile tutarlı bir görünüm sergilemektedir. Normal gelişim gösteren çocukların yanında bazı çocuklar ise gelişimsel süreç içerisinde çeşitli gelişim problemleri yaşayabilmektedir. Yaşanan bu gelişim problemleri çocuğun gelişimsel seyrini akranlarından farklılaştırabilmektedir. Dahası yaşamış olduğu gelişim problemleri çocuğun gelişim görevlerini zamanında ve yeterli biçimde gerçekleştirmesi için risk oluşturmaktadır. Alan yazında, gelişim problemleri yaşayan bir başka ifade ile “atipik” gelişim özelliği gösteren çocukların yaşadıkları gelişim problemleri dört başlık altında incelenmektedir. Bunlar;

- Gelişimsel gecikme,
- Gelişimsel gerileme,
- Gelişimsel sapma,
- Gelişimsel bozukluk olarak kategorize edilmektedir.

Gelişimsel Değerlendirme: Tanımı, İşlevi ve Önemi Gelişim serüveni içerisinde çocuklar aynı yaş grubunda bulunsalar bile gerek kalıtım gerekse de çevresel koşulların etkisiyle birbirinden farklı gelişimsel özellik ve ihtiyaçlara sahip olabilmektedir. Çocuğun gelişim sürecinin her yönden desteklenebilmesi için onların tüm özelliklerinin objektif biçimde değerlendirilmesi gerektiği ve çocuğa yardım edebilmenin ancak onu bütün yönleriyle tanımladığı durumlarda mümkün olduğu ifade edilmektedir. Bu noktada ailede anne-babaların, okulda ise öğretmenlerin ve çocuğun eğitim ve gelişim sürecinde yer alan diğer paydaşların çocuğun sağlıklı gelişim sürecine destek olabilmeleri için onun gelişimsel özelliklerinin farkında olmaları gerekmektedir. Bir başka ifade ile çocuğun gelişimsel özelliklerini, güçlü ve zayıf yanlarını dikkate almadan onun gelişim sürecine destek olabilmek tam olarak mümkün gözükmemektedir. Bu durum karşımıza “gelişimsel değerlendirme” kavramını

çıkarmaktadır. Gelişimsel değerlendirme en genel ifade ile çeşitli yöntem, teknik ve araçlar kullanarak çocuğun gelişimsel özellikleri hakkında veri toplamak olarak tanımlanabilir. Günümüzde özellikle erken çocukluk döneminde çocukların, bu çocukların eğitim gördüğü ortamların ve bu çocuklara yönelik hazırlanan eğitim programlarının değerlendirilmesine yönelik çalışmaların arttığından bahsedilmektedir. Yaygın Olarak Kullanılan

Bazı Gelişimsel Değerlendirme Araçları

Çocuğun gelişimsel süreci, farklı alanlardaki mevcut gelişimsel durumu ve yaşadığı gelişimsel problemler ile ilgili veri elde edebilmek amacıyla çeşitli değerlendirme yaklaşım, yöntem ve araçlarından yararlanılabilmektedir. Bu noktada çocuğun gelişimsel özelliklerinin değerlendirilmesinde kullanılabilecek çeşitli değerlendirme araçları mevcuttur. Bu araçlardan bazıları aşağıda kısaca tanıtılmıştır.

Ankara Gelişim Tarama Envanteri (AGTE)

AGTE ile temel olarak 0-6 yaş (72 ay) arasındaki çocukların gelişimsel açıdan değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda AGTE ile 0-6 yaş arasındaki çocukların genel gelişimlerinin yanı sıra

- (i) dil becerileri ve bilişsel beceriler,
- (ii) ince motor beceriler,
- (iii) kaba motor beceriler,
- (iv) sosyal beceriler ve öz-bakım becerileri olmak üzere dört beceri alanına ilişkin veri elde edilebilmektedir.

Gazi Erken Çocukluk Değerlendirme Aracı (GEDA)

GEDA, AGTE'nin hedef grubuna benzer şekilde 0-72 ay arasındaki bebek ve çocukların gelişimlerini detaylı biçimde inceleyerek olası gelişimsel problemleri erken fark edebilmek ve bu problemlerin çözümüne yönelik olarak erken müdahale şansı elde edebilmek amacıyla geliştirilmiştir. GEDA ile bebeğin ya da çocuğun gelişimi

- (i) psikomotor gelişim,
- (ii) bilişsel gelişim,
- (iii) sosyal-duygusal gelişim ve
- (iv) dil gelişimi olmak üzere dört temel alan bağlamında değerlendirilmektedir.

Marmara Gelişim Ölçeği (MGÖ)

MGÖ, 3-6 yaş (36-72 ay) aralığındaki çocukların gelişimin farklı alanlarındaki mevcut durumları ile ilgili veri elde edebilmek amacıyla geliştirilmiştir. MGÖ ile çocuğun gelişimi,

- (i) bedensel gelişim, (ii) öz bakım becerileri,
- (iii) duygusal gelişim,
- (iv) sosyal gelişim,
- (v) dil gelişimi ve
- (vi) zihinsel gelişim olmak üzere altı alt alan temel alınarak ölçülmektedir.

Denver-II Gelişimsel Tarama Envanteri (DENVER-II)

Hem ülkemizde hem de dünya genelinde, 0-6 yaş aralığında bulunan çocukların gelişimsel özellikleri ile ilgili veri elde ederek olası gelişimsel problemleri erkenden tespit edebilmek amacıyla yaygın olarak kullanılan ölçme araçlarından biri olan DENVER-II ile bebeğin veya çocuğun gelişimi

- (i) kişisel-sosyal gelişim alanı,
- (ii) ince motor gelişim alanı,
- (iii) dil gelişimi alanı ve
- (iv) kaba motor gelişim alanı olmak üzere dört alt alan bağlamında ölçülmektedir.

Bayley-III Bebeklerin ve Küçük Çocukların Gelişimi Ölçeği (BAYLEY-III)

Dünya genelinde bebeklerin ve küçük çocukların gelişim süreçlerinin değerlendirilmesi noktasında oldukça yaygın olarak kullanılan ölçme araçlarından biri olan BAYLEY-III ile çocuğun gelişimi,

- (i) bilişsel gelişim,
- (ii) dil gelişimi,
- (iii) motor gelişim,
- (iv) sosyal-duygusal gelişim ve
- (v) uyumsal gelişim olmak üzere beş boyut hâlinde ölçülmektedir.

Vineland Uyum Davranış Ölçeği (VUDÖ)

VUDÖ ile çocuğun gelişimi iletişim, günlük yaşam, sosyalleşme ve motor beceriler olarak kavramsallaştırılan dört alan bağlamında değerlendirilmektedir. Bu dört alt alan puanlarının birleşiminden ise uyum davranış bileşkesi toplam puanı elde edilebilmektedir. Vineland Sosyal-Duygusal Erken Çocukluk Ölçeği (VSD-EÇÖ) Çocukların sosyal-duygusal gelişimlerinin değerlendirilmesi amacıyla kullanılan VSD-EÇÖ ile çocuğun sosyal-duygusal gelişimi

- (i) kişilerarası iletişim becerisi,
- (ii) oyun ve boş zaman becerisi ve
- (iii) uyum sağlama becerisi olmak üzere üç alt boyut bağlamında değerlendirilmektedir.

Bireyin çevresindeki dünyayı anlama ve öğrenmesini sağlayan, aktif zihinsel faaliyetlerdeki gelişime bilişsel gelişim adı verilmektedir. Bilişsel gelişim; bebeklikte yetişkinliğe kadar, bireyin çevreyi, dünyayı anlama yollarının daha kompleks ve etkili hâle gelmesi sürecidir. Piaget, Bruner ve Vygotsky, çocuğun çevresindeki dünyayı, değişik yaşlarda nasıl ve niçin böyle gördüğünü ve algıladığını belirlemeye çalışmışlardır. Bilişsel gelişim kuramları, önceki kuramların aksine belirli bir bilgi ve beceri edinimine odaklanmaz. Bunun yerine, insandaki düşünce sisteminin en üst seviyede oluşumu ve bunun için gerekli olay ve şartların açıklaması üzerinde durur. Bilişsel gelişimin önemli kuramcıları arasında yer alan Jean Piaget, Lev S. Vygotsky ve Jerome Bruner düşünmeyi farklı yönlerden ele alıp tanımlamışlardır. İsviçreli psikolog Jean Piaget, çocuğun olaylar hakkında nedensel akıl yürütme becerisinin oluşmasını mantıksal düşüncenin gelişimine bağlamıştır. Çocukların, olaylar hakkında kendi hayali algılarını zamanla bir kenara bırakıp, karmaşık hipotetik durumlarla baş edebilmek için mantıksal yollar bularak somut işlemler dönemine geçmesi bu duruma güzel bir örnektir. Piaget, araştırmalarını çocuğun çevresindeki nesnelere etkileşimi sonucu edindiği bilgiye ve yaşantısına dayandırır. Lev Vygotsky, bunun tersine, mantıksal bellek, kavramsal düşünce, kategorik algı ve öz düzenleme gibi kavramları içeren psikolojik ve zihinsel süreçlerden bahseder. Çocuktaki bu tür gelişmelerin temel bileşenleri, Vygotsky'nin "sözel olmayan davranış biçimleri" olarak tanımladığı çocuğun kültüründeki semboller ve yetişkinlerle olan etkileşimidir. Vygotsky analizlerini, kişilerin bilişsel görevlerini yerine getirirken, kültürel algılarını yansıttıkları gerçeğine dayanır. Jerome Bruner ise, öğrencilerin öğrenmesini ve akıl yürütmelerini desteklemeyi amaçlayan bir öğretim yaklaşımı ve buna bağlı bir bilişsel modeli sunmuştur.

PIAGET'İN BİLİŞSEL GELİŞİM KURAMI

Piaget, bilişsel gelişim kuramını geliştirmeden önce zihin ve zekâ anlayışını ortaya koyarak anlaşılmasını kolaylaştırmaya çalışmıştır. Önce zekâyı tanımlayarak işe başlamış ve etkileyen faktörler üzerinde durmuştur. Piaget, çocuklarla çalışırken "Gözden geçirilmiş klinik yöntem" adını verdiği yarı yapılandırılmış bir araştırma yöntemi de geliştirmiştir. Bu yöntem vaka incelemesinin bir türü olarak ele alınabilir. Ancak bir çocuğun ele alınıp düşünce yapısının ortaya çıkarılması söz konusu olduğu için, vaka incelemesinin ötesinde özelliklere sahip olduğu anlaşılabilir. Temel Kavramlar Şema: Piaget'nin en kilit kavramlarından biri olan şema, bilişsel gelişim kavramının anlaşılması yönünden, özel bir öneme sahiptir. Kısaca şema kavramı, çocuğun uyarıcıları anlamlı kılmak için kullandığı bir referans çerçevesi olarak tanımlanabilir. Adaptasyon: Bu kavramla, bireyin çevresiyle etkileşerek çevreye ve çevresindeki değişikliklere uyum sağlayabilmesi kastedilmektedir. Özümleme, bireyin yeni karşılaştığı durum, nesne ve olayları kendisinde önceden var olan zihinsel yapının içine yerleştirmesi işlemidir. Uyumsama ise yeni şemalar yaratarak ya da önceden var olan şemaların kapsam ve niteliklerini değiştirerek yeni edinilen deneyimlerin gerektirdiklerine uygun davranmak olarak tanımlanabilir. Örgütlenme: Uyarıcılarla deneyimlerimiz sonucu elde ettiğimiz kavram ve şemaları daha sistematik hâle getirmek ve onları birbiri ile ilişkilendirmektir. Dengeleme: Özümleme ve uyumsama süreçlerinin birbirleriyle etkileşime girmesi sonucu dengeleme süreci ortaya çıkar. Dengeleme ile bireyin yeni karşılaştığı bir durumla, kendisinde önceden var olan bilgi ve deneyimleri arasında denge kurmak için yaptığı zihinsel işlemler kastedilmektedir. Piaget bilişsel gelişimi dört evrede ele almıştır. Bunlar: Duyusal motor dönem (0-2 yaş), işlem öncesi dönem (2-7 yaş), somut işlemler dönemi (7-11 yaş) ve soyut işlemler dönemidir (11 yaş ve üstü) Duyusal-motor dönem Bilişsel gelişimin ilk evresine duyusal-motor dönem adı verilmiştir. Çünkü bu dönem, bebeğin duyularına ulaşan çeşitli uyarıcılara devinsel etkinlikler aracılığıyla tepki vermeyi öğrendiği dönemdir. Çocuk çingırağı yalnızca görüp duymaz; aynı zamanda onu nasıl tutup sallayacağını ya da emeceğini öğrenir. Bu evrede çocuğun görevi, basit problemleri çözmek için duyu-devinin sırasını eş güdümlenmeyi öğrenmektir. İşlem öncesi dönem Anaokulunda geçirilen yıllara denk gelen bu dönem 2-7 yaş arasını kapsar. İşlem öncesi dönem sembolik dönem ve sezgisel dönem olmak üzere İki alt dönem hâlinde incelenir. Sembolik İşlemler Dönemi (2-4 Yaş) Döneme sembolik işlem denilmesinin nedenleri bu dönemde dil gelişiminin hızlı olması ve dilde sembollerin kullanılma becerisinin kazanılmasıdır. Bu dönemde çocuklar sözcük kullanmaya, sembol ile bu sembollerin temsil ettiği nesne arasında ilişki kurmaya başlarlar. Sembolik işlemler döneminin en önemli özellikleri; dil gelişimi, benmerkezcî düşünme ve animizmdir. Sezgisel işlemler dönemi (4-7 Yaş) Sezgisel işlemler dönemindeki çocuklar karşılaştıkları bütün problemlerin çözümlerine ancak sezgiyle ulaşabilmektedirler. Sezgisel düşünme,

bir problemin, kavramın, olgunun çok dikkatle incelenmeden; deneye, akla ve mantığa dayandırmadan dolaysız olarak kavranmaya çalışılmasıdır. Bu yaş çocukları henüz yetişkin tarzı akıl yürütmeyi becerememektedirler. Dönemin özellikleri arasında, özelden özele akıl yürütme, korunumun kazanılamaması, odaktan uzaklaşmama, tek yönlü düşünme, tersine çevirememe ve tek boyutlu sınıflama yer alır. Somut işlemler dönemi 7-12 yaş arasını kapsayan bu dönemde, benmerkezci konuşma ve düşünce önemli ölçüde azalır. Çocuk bilişsel güçlüklerin üstesinden gelmeye başlar. Somut işlemler döneminde çocuğun işlemleri muhakeme edişi mantıklı bir hâle gelir. İşlem öncesi dönemde çözülemeyen korunum problemleri, bu dönemde çözülür, çocuk işlemleri tersine çevirebilme kapasitesine erişir. Soyut işlemler dönemi Bu dönemde kişiler yalnızca somut yaşantılarla ilgili akıl yürütmeden daha soyut, ideal ve mantıklı düşünmeye geçmektedirler. Soyut işlem düşüncesinin soyut niteliği sözel problem çözümede de kendini göstermektedir. Soyut işlem düşüncesi olasılıkları hayal etme ve idealleştirme yeteneğidir. Bu evrede ergenler kendileri ve başkaları için istedikleri ideal nitelikler hakkında spekülasyon yaparlar. Bu ideal düşünceler hayallerle kaynaşır. Birçok ergen, yeni buldukları idealler ve problemlerle nasıl yaşayacakları konusunda sabırsızdırlar.

VGOTSKY'NİN BİLİŞSEL GELİŞİM KURAMI

Piaget'nin kuramına ek olarak çocukların bilişsel gelişimini ele alan bir diğer büyük gelişim kuramı, Rus Lev Vygotsky'nin kuramıdır. Vygotsky'nin kuramına göre çocukların bilişsel gelişimi yaşadıkları kültürel bağlam tarafından şekillendirilmektedir Vygotsky'nin kuramı iki temel görüşe dayanmaktadır. Bunlardan ilki zekâ gelişiminin çocukların büyüdükleri kültürel ve tarihi bağlamlar çerçevesinde anlaşılabilirliği görüşüdür. İkincisi ise, gelişimin bireylerin gelişimlerini sağlayan sembol sistemlerine bağlı olduğudur. Yakınsak Gelişim Alanı Vygotsky'nin çocukların bilişsel gelişiminde sosyal etkinin, özellikle öğretimin taşıdığı öneme ilişkin inancı, yakınsak gelişim alanı kavramına yansımıştır. Yakınsak gelişim alanı (YGA), çocuğun yalnız başına yapmakta zorlanacağı ama yetişkinlerin ya da ondan daha yetenekli çocukların rehberliği yardımıyla öğrenebileceği görevler aralığını ifade eden bir kavramdır.

BRUNER'İN BİLİŞSEL GELİŞİM KURAMI

Bruner çocuğun çevresindeki dünyayı zihninde temsil etme yollarını üç aşamada görmektedir. Bu aşamalar şu şekildedir: Eylemsel Dönem (0-3 Yaş) Bilişsel gelişimde ilk aşama eylemsel dönemdir. Çocuk, bu dönemde çevreyi eylemleriyle anlar; çevresindeki nesnelere ilgili yaşantıyı onlarla dokunarak, vurarak, ısırarak, hareket ettirerek kazanır. Onlar için nesnelere, bazı eylemler yaptıkları şeylerdir. İmgesel Dönem Bruner'e göre bilişsel gelişimin ikinci evresi imgesel dönemdir. İmgeleme ve görsel belleğin gelişmesi ile beraber bilgi görsel resimler şeklinde saklanır. Piaget'nin bilişsel gelişim kuramında işlem öncesi döneme denk gelen bu aşamada çocuk duyuşsal algılarına güvenmektedir. Görsel algılamalar çocuğun dünyayı nasıl göreceğini belirlemektedir. Bu nedenle eğitim sistemi bu yaştaki çocuklara bilgilerini görsel belleklerinde saklamalarına yardım edecek malzemeler sunmalıdır. Sembolik Dönem Piaget'nin somut işlemler ve soyut işlemler dönemine denk gelen bu dönemde çocuk kelimeleri, matematiksel-bilimsel sembolleri ve anlamlarını kavramıştır. Buna bağlı olarak, çok geniş ve çok değişik alanlardaki bilgileri etkin bir şekilde alabilmektedir.

İnsanlar dünyayı duyu organları aracılığıyla algırlar. Dolayısıyla görsel algı, işitsel algı gibi her duyuma ilişkin algılar vardır. İnsan yaşamında genelde en büyük ağırlığı görsel algılar taşımaktadır. Görsel algılar denilince nesnelere akla gelmektedir. Nesnelere algılanması kısmen öğrenmeye dayanır. İnsanın nesnelere isimlendirebilmesi ve nesnelere işlevlerini belirtebilmesi öğrenmeyle olmaktadır. Algının en belirgin özelliklerinden biri seçici oluşudur. Belirli bir anda, insanın duyu organları anlatılamayacak kadar fazla uyarıcıyla karşılaşmaktadır. Ancak biz bu süre içinde tüm uyarıcılardan yalnızca birkaçını belirgin olarak algılarız. Yani insanlar belirli bir anda yer alan çeşitli olaylardan yalnızca birkaçına dikkat ederler. O zaman insanların neyi algıladıklarında dikkatin önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Belirli bir anda yer alan yaşantının bazı yönlerine odaklaşmaya ve diğer yönlerini ihmal etmeye dikkat denilmektedir.

DİKKAT

Dikkati, bir durum, kaynak veya süreç olarak nitelendirmek, dikkat üzerine yapılan çalışmaların sonuçlarının ele alınması ve değerlendirilmesi için, kullanışlı bir çerçeve sağlamaktadır. Üç kavramın tümü, seçici bir şekilde kapsanır. Bir durum olarak dikkat, öğrenci bir beklenti tutumunu, bilgi için dikkatli olmayı ve dikkat dağıtıcı şeylere karşı kayıtsız kalmayı devam ettirdiğinde olur. Bu, çalıştıkları şeyle ilgilenen öğrencilerin özelliğidir. Bunun aksine, sıkılan ya da dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu yaşayan öğrenci, dikkatini kolaylıkla öğrenme görevinden başka bir şeye verir. Dikkat zihinsel kaynakların odaklanmasıdır. Dikkat, top oynamaktan, kitap okumaya veya sayılarla toplamaya kadar pek çok göreve yönelik bilişsel işlemeyi artırır. Herhangi bir zamanda çocuklar, yetişkinler gibi, sınırlı miktardaki tek bir bilgiye dikkatlerini verebilirler. Çocuklar, dikkatlerini farklı şekillerde odaklayabilirler. Psikologlar bunları; seçici dikkat, bölünmüş dikkat, uzun süreli dikkat ve yürütücü dikkat olarak isimlendirmişlerdir.

D2 Dikkat Testi

D2 Dikkat Testi bireylerin dikkat düzeylerini, öğrenme becerilerini, psikomotor hızlarını, zihin konsantrasyon düzeyini ve seçici dikkat düzeyini ölçmeye yarayan çok fonksiyonlu bir testtir. Bununla birlikte ölçülen başka özellikler de vardır. Bu özelliklerden en çok dikkat çekenleri ise kişinin verilen görevi ne kadar hız ile gerçekleştirebildiği ve performans düzeyidir. D2 Dikkat Testi, kişilerde uygulanma yaş aralığı 9 ile 60 yaş arasındadır. Bu yaşlar arasında bilinci sağlıklı olan bireylere uygulanabilen bir testtir. Asıl amacı ile performans ölçmeyi hedefleyen testlerden biridir. Test sonucunda bireyin psikomotor hızı ve performans düzeyi (performans düzeyinin zamanla gösterdiği değişim) hakkında bilgi sahibi olunur. D2 Dikkat Testi, bireysel veya grup halinde iken insanlara uygulanabilen bir testtir.

Bourdon Dikkat Testi

Bourdon dikkat testi, çocukların dikkat düzeyleri hakkında bilgi sahibi olmak için yapılan bir değerlendirme testidir. Genellikle çocukların dikkat gücünü ölçmek ve bu konuda desteğe ihtiyacı olan çocuklara destek olmak için yapılan bir testtir. Dikkat dağınıklığı probleminin küçük yaşta önüne geçilebilmesi için yapılan bu testler uzman kontrolünde yapılmalı ve doğru değerlendirmeler ile adım atılmalıdır. Bourdon dikkat testi, belli yaş aralığındaki çocuklara yapılan süreli ve belli kuralları olan bir testtir. Bourdon dikkat testi ile 10 ile 20 yaş aralığındaki kişilerin dikkat düzeyleri ölçülebilmektedir. Yapılma amacı çocuğun dikkat düzeyini test ederek bu konuda bir kaniye varmaktır. Özellikle eğitim hayatları içerisinde dikkat eksikliği yaşayan çocukların tespit edilmesi için kullanılan Bourdon dikkat testi hem bireysel olarak hem de grup olarak uygulanabilen bir testtir.

Frankfurter Testi

60 ile 72 ay arası çocuklar için uygun olan bir testtir. Bu test içerisinde elma ve armut resimleri vardır. Testin en fazla 90 saniye süresi içerisinde bitirilmesi istenir ve testi uygulayan çocuk bu süre içerisinde testi bitirmeye çalışır. Böylelikle dikkat seviyesi ölçülmektedir. Okula başlayan bir çocuk için okula başlama süresinden 14 gün sonrasında Frankfurter dikkat testi uygulanır. Burada çocuktan, 42 adet armut resmini bulması istenir. Bu test için de yine uzman tarafından belirli bir süre verilir ve bu armutları çocuğun bulmasındaki dikkat seviyesi ölçülür. Frankfurter dikkat testi (Görsel 5.3) diğer bir ismi ile farklı olanı bulma testidir. Elma ve armut figürleri ile uygulanan önemli bir testtir. Dikkat ölçümünün elma ve armut testi ile başarılı bir şekilde sonuçlanıp, sonrasında çocuğun değerleri uzman tarafından incelenmeye alınır. Frankfurter testi çocuklar için bir uzman kontrolünde uygulanması gereken testtir.

Stroop Testi

Stroop testler, nöropsikolojik testler başlığı altında yer alır. Beynin, dikkati yönlendirme, kavramsal esneklik ve zihnin işlem hızı becerilerini ölçen testlerdir. fMRI gibi beyin görüntüleme çalışmalarında da kullanılan Stroop testler, kişinin planlama, karar verme vb. performansları sırasında beynin hangi bölümünün çalıştığını incelemeye yardımcı olmuştur. Bu şekilde, psikiyatrik ve nörolojik hastalıklarda tanı konulması ve nitelendirilmesi için beynin hangi bölümünün zarar görmüş olduğu saptanabilir. Ancak tanı koymada tek başına yeterli değildir. Bir grup farklı nöropsikolojik testle bir arada uygulanılır ve tanı koymak için tüm testlerin aynı bozukluğu işaret ediyor olması gerekir.

ALGI VE BELLEK

Algı, kısaca duyu organları yoluyla alınan uyarıların organizmanın beklenti, gereksinim ve dikkat süreçlerinin kılavuzluğunda yorumlanma ve anlamlandırılma süreçleri olarak tanımlanabilir. Buna göre algı; göz, kulak, deri, burun, dil gibi beş duyu organıyla alınan uyarıcıların nesnel gerçeklik ve öznel yaşantı boyutlarında etkileşerek, organizmayı harekete geçiren anlamlı uyarılar haline dönüştürülme sürecidir. Bellek, öğrenmeyi, usa vurmaya, bilinci ve dolayısıyla kişinin bütünlüğünü sağlayan temel bir beyin işlevidir, insan bilişinin, karmaşık ve çok yüzlü bir yönüdür. Bellek türleri en genel anlamda duyuşsal bellek, kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek olmak üzere 3 aşamada betimlenir.

Bender-Gestalt Görsel Motor Algılama Testi

Bender Testi ilk olarak 1938'de Lauretta Bender tarafından görsel-motor olgunluk indeksi sağlamak için tasarlandı.

Bender Görsel-Motor Gestalt Testi (Görsel 5.5), görsel-motor gelişimi ölçmek için uluslararası olarak uygulanan bir standarttır ve farklı düzeltme sistemleri kullanır. Bender testi, çocuklarda öncü-motor olgunlaşmanın doğrulanması için bir araç olarak (Lauretta Bender Sistemi), öğrenmedeki olgunluğu değerlendirmek ve beyin hasarını teşhis etmek için ve ek olarak tanıya yardımcı olmak için kullanılır (Keppeke, Cıntra ve Schoen, 2013). Test 5 -11 yaş arasındaki çocuklara uygulanabilir. Test, her biri kendi 3"x5" kartında bulunan 14 rakamdan oluşur. Hastaya her şekil gösterilir ve bir parça boş kâğıda kopyalaması istenir. Test tipik olarak 5-10 dakika sürer, ardından sonuçlar doğruluk ve fiziksel tavır, çizim tekniği, test alma davranışı ve tutum gibi diğer gözlemlere dayalı olarak puanlanır.

Frostig Görsel Algı Testi

Frostig Görsel Algı Testi (Görsel 5.6) çocukların görsel algılama becerilerini değerlendirmek amacıyla Frostig (1961) tarafından geliştirilmiştir. Marianne Frostig, öğrenme güçlüğü olan çocuklarla uzun yıllar süren çalışmaları neticesinde bu testi ve programını geliştirmiştir. Frostig Görsel Algı Testi, 2116 normal gelişim gösteren çocukla yapılan çalışmalar sonucunda standardize edilmiştir. Frostig Görsel Algı Testi; Göz-Motor Koordinasyonu, Şekil Zemin Ayrımı, Şekil Sabitliği, Mekânda Konumun Algılanması ve Mekânsal İlişkilerin Algılanması olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır.

Frostig Görsel Algı Testi

Çocuğa bireysel olarak uygulanan kalem kâğıt testidir. Testin uygulanmasında çocuktan verilen yönergeleri ölçme aracı üzerinde uygulaması beklenmektedir. Uygulama, çocuğun yaşına ve gelişim düzeyine göre değişmekle birlikte yaklaşık 25-30 dakika sürmektedir. Değerlendirme yapılırken her bir alt boyut kendi içinde değerlendirilerek puanlanmalıdır.

Benton Görsel Bellek Testi

Benton testi, 8 yaş ve üzeri çocuklarda ve yetişkinlerde uygulanan; idrak, dikkat ve tespit gibi hafıza fonksiyonlarının görsel belleği nasıl etkilediğini gösteren bir psikolojik testtir. 1974'te Arthur Lester Benton adındaki bir nöropsikolojistin tasarladığı Benton görsel bellek testi, mekânsal belleğin ölçülmesine de imkân tanır. Bu testin asıl amacı, çok yakın geçmişte görülen şekillerin ne kadar süre hafızada kalabildiğini ölçmektir. Benton görsel bellek testini birçok psikiyatr, görsel belleğin insanda var olan motor yeteneklerden ve algılama durumlarından ayırt edilebilirliğini tespit etmek için kullanır. Özetle Benton görsel bellek testi, şekillerin hafızada ne kadar etki bıraktığı ile ilgilenir. Benton görsel bellek testi; uygulama ve yorumlama olarak iki farklı beceri gerektirir. Testi uygulayan danışman, bu iki beceriye de önemli ölçüde sahip olmalıdır. Üniversitelerin psikolojik danışmanlık ve rehberlik ve psikoloji mezunları Benton testi uygulamaya adaydır. Fakat sadece bu bölümlerden mezun olmak, testi uygulamak ve yorumlamak için yeterli değildir. Aynı zamanda Benton görsel bellek testi ile ilgili uygulayıcı bir sertifika da alınmış olmalıdır. Psikiyatrlar, Benton görsel bellek testini çok geniş bir alanda kullanabilir. Gelişimsel gerilikler, öğrenme güçlükleri ve dikkat bozukluğu gibi rahatsızlıkların yanı sıra Asperger sendromu, hiperaktivite bozukluğu, down sendromu, mozaik down sendromu, disgrafi, disleksi, otistik spektrum bozukluğu gibi rahatsızlıklara sahip bireylerde de kullanılır.

GİRİŞ

Zekâ toplum içerisinde genel olarak bir şeyleri daha iyi ya da daha doğru yapabilme şeklinde algılanır. Bir insanın bazı şeyleri diğerlerinden daha iyi yapabilmesi onun zeki olduğunu gösterir mi? Bir birey bazı konularda diğerlerine kıyasla daha iyi durumdayken bazı konularda ise daha gerilerde olabilir. Örneğin, bir lise öğrencisi matematik konusunda gayet iyi performans sergilerken arkadaş ilişkilerinde çok zayıf kalabilir. Oysa bir başka öğrenci sosyal ilişkilerinde oldukça iyi iken, matematik konusunda ciddi yetersizlik gösteriyor olabilir. Bu durumda bu gençlerden hangisi daha zekidir? Matematik yapamamak zekânın sorunlu olduğunun göstergesi midir? Ya da sorulabilecek bir başka soru ise, acaba bazıları matematik alanında daha zeki iken, bazıları sosyal alanda daha yetenekli olabilir mi? İnsanların üstün olduğu farklı yetenek alanları var mıdır? Varsa bu alanlar nelerdir? Bu ve bunlara benzer sorulara çok eski zamanlardan beri filozoflar ve bilim adamları cevap aramaktadırlar. Zekâ, doğası gereği soyut bir kavram olduğundan onu anlamak ve açıklamak da güçleşmektedir. Bundan dolayı zekâ üzerine pek çok farklı bakış açısı geliştirilmiştir.

ZEKÂNIN TANIMI VE ZEKÂ KURAMLARI

Zekâ, psikoloji sözlüğünde psikolojide herkesin ne olduğunu bildiğini sandığı ama kimsenin tek, nihai, işlemsel bir tanım üzerine anlaşamadığı bir terim olduğundan bahsedildikten sonra “en genel anlamıyla soyut düşünme, kavrama, problem çözme, bildiklerini yeni durumlara uygulama, akıl yürütme, bellek, geçmiş deneyimlerden kazanılan bilgileri kullanma, vb. de dâhil olmak üzere zihinsel yetilerin toplamı” olarak ifade edilmiştir. Bir başka tanımda ise zekânın dünyayı anlama, mantıklı düşünme ve zorluklar karşısında kaynakları etkili kullanabilme kapasitesi olduğu ifade edilir. Zekâyı tanımlamak veya açıklamak hangi bakış açısına göre ele alındığına göre değişmektedir.

Francis Galton ve Zekânın İlk Ölçüm Çabaları

Galton, evrimci bir bakışa sahipti. O, zekânın duyular ve bunlara verilen tepkilerin ölçülmesiyle belirlenebileceğini düşünmekteydi. Ona göre bireysel farklılıklar duysal farklılıklardan kaynaklanmaktaydı ve bireyin duyuları ne kadar keskin olursa zekâsı da o kadar iyi işlerdi. Bu nedenle dokunma, tat ve koku gibi duyuları ve bunların farklı derecelerini ayırt edebilmeyi ölçen düzenekler oluşturdu. Galton’un bu çalışmalarının zekâyı ölçmede geçerli olmadığı daha sonraları anlaşılınca da ortaya koyduğu zekânın bilimsel yollarla ölçülebileceği fikri onu zekâ konusunda öncü isimler arasına sokmuştur. James McKeen Cattell, İngiliz bilim adamı Francis Galton’un zekâ konusundaki ufuk açıcı yeni fikirlerini Amerika Birleşik Devletleri’ne taşıdı. Kurduğu laboratuvarında Galton’un fikirlerine dayalı psikofiziksel tarzda zihinsel testler geliştirdi. O, “Zihinsel test” kavramını kullanan ilk kişi olmuştur. Cattell, üniversitede öğrencilere uyguladığı testlerden topladığı veriler ile onların akademik başarıları arasındaki ilişkileri (korelasyon) inceledi. Ancak başarı ile psikofiziksel testlerden elde edilen puanların korelasyonu çok düşük çıkmıştı. Böylece zihinsel yeteneklerin ölçülmesinde bu tür testlerin geçerli olmadığı anlaşıldı. Alfred Binet ve İlk Zekâ Testi Binet, o dönem zekâyı duysal farklılıklar üzerinden inceleyen araştırmacılardan farklı olarak karar verme, akıl yürütme, hafıza gibi karmaşık zihinsel fonksiyonların değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yapmıştır. 1901’de resmi eğitimden faydalanamayacak olan düşük performanslı “anormal” çocukları izlemeyi amaçlayan bir komisyona başkanlık yapmaya başladı. 1905’te Theodor Simon ile düşük performans sergileyen çocukların tespiti için bir laboratuvar kurdular ve kelime bilgisi, kâğıt katlama, anlama, küp tasarımı yeniden oluşturma, benzerlikler ve farklılıklar gibi tüm yetenek seviyelerini değerlendiren bir test bataryası oluşturdular. Böylece ilk Binet-Simon testi 1908 yılında yayımlandı. Binet-Simon testinde çocukların verdikleri doğru cevaplar, aynı yaş grubunun verdiği doğru cevapların ortalamasıyla karşılaştırılıyordu. “Zekâ yaşı” olarak ifade edilen bu durumda eğer bir çocuğun verdiği doğru cevap sayısı kendi yaş grubuna denk ise normal kabul ediliyordu. Binet’nin bu testi karmaşık zihinsel işlevleri ölçen ilk testtir. Ancak test Fransa’da pek ilgi görmemiştir. Amerikalı psikolog Lewis Terman, testi İngilizceye çevirmiş ve daha sonra Stanford Üniversitesinde testi daha da geliştirmiştir. Böylece geliştirilen teste Binet’ye ithafen Stanford-Binet Testi adı verilmiştir. Charles Spearman ve İki Faktör Kuramı Spearman, zekâ alanında faktör analizini kullanan ilk araştırmacı olarak psikolojide “psikometrik yaklaşım” akımını başlatmıştır. Spearman, zekâ ile ilgili yaptığı ölçümlerde bireylerin farklı zihinsel güçleri ölçtüğünü iddia eden testlerdeki performanslarının bir korelasyon (istatistiksel ilişki) içinde olduğunu fark etmiştir. Bu ilişkiden hareket eden Spearman, her türlü zihinsel gücün temelinde bir yatan bir zihinsel enerjinin var olduğunu ileri sürmüş ve bu özelliğe

genel zekâ (genel yetenek) ya da “g” faktörü adını vermiştir. Ayrıca testteki her alan bu genel alanın dışında belirli becerilerle bağlantısı vardı. Spearman buna da “s” faktörü (special-özel yetenek) adını verdi. Spearman sonraki yıllarda bazı özel yeteneklerin de kendi aralarında yüksek korelasyon (ilişki) gösterdiklerini tespit etmiş ve bu ilişkili özel yetenek alanlarını bir arada değerlendirerek “grup faktör” kavramıyla açıklamaya çalışmıştır. Spearman’a göre grup faktör kavramı, genel yetenek dışındaki özel yetenek alanlarında ortak rol alan zihinsel yetileri ifade etmekteydi.

Edward L. Thorndike’in Çok Faktörlü Zekâ Kuramı

Thorndike, öğrenme, eğitim ve zekâ araştırmaları konusunda ön plana çıkmıştır. Ona göre zekâ birbirinden bağımsız pek çok farklı faktörden oluşmaktadır. Bu durumda çok çeşitli zekâ türlerinden bahsedilebilir. Ancak her etkinlik için farklı zekâ türleri tanımlamak pratikte pek işlevsel olmayacaktır. Bununla birlikte insanların günlük hayatta yaptıkları faaliyetler birden fazla zekâ alanını gerektirecek düzeyde karmaşık işlemlerdir. Bu nedenle farklı zekâ alanlarını gruplandırarak incelemek gerektiğini düşünmüştür. Böylece Spearman’ın kullandığı grup faktör kavramını bir adım daha ileriye taşımıştır. Böylece Thorndike, yetenekleri soyut zekâ, mekanik (pratik) zekâ ve sosyal zekâ olmak üzere üç faktör altında toplamıştır. Soyut zekâ sözcükler, kavramlar ve sayılar gibi sembollerle akıl yürütebilme, mekanik zekâ araç ve makine kullanabilme kapasitesini, sosyal zekâ ise diğer insanları anlama ve onlarla iyi ilişkiler kurabilmeyi ifade eder. Thorndike’a göre, zekânın düzey, genişlik ve hız olmak üzere üç yönü vardır. Bunlardan yalnızca birini bilmekle zekâ hakkında bilgi edinilemez. Düzey, yapılacak işlerin zorluk derecesini ifade etmektedir. Zorluk düzeyi aynı ama içerik yönünden farklı işleri yapabilme ise zekânın genişliği olarak ifade edilmiştir. Bir birey zorluk düzeyi aynı olan farklı işlerden ne kadar çoğunu başarırsa o kadar geniş bir zekâyâ sahip olduğu değerlendirilir.

Louis L. Thurstone ve Grup Faktör Kuramı

Grup faktör yaklaşımını başlatan Thurstone olmuştur. Thurstone, Spearman’ın kuramını çok basit bulmuş ve kendi yaptığı faktör analizi çalışmalarında, ortak bir “genel yeteneğin” olmadığı yedi farklı ama birbiriyle ilişkili zekâ faktörü ortaya koymuştur. Bunlar; sayısal, sözel, uzaysal, sözel akıcılık, akıl yürütme, anlamsız belleme, algısal zekâ boyutlarıdır.

Joy Guilford ve Zekânın Yapısı Kuramı

Çoklu zekâ anlayışını benimseyen Guilford, Thurstone’un 7 faktörlü kuramının daha ince ayrıntılara bölünmesi ve bunun bir sistem olarak düşünülmesi gerektiğine inanmıştır. Guilford’a göre zekâ faktörlerinden her biri belirli bir içeriği, belirli bir işlemden geçirdikten sonra belirli bir ürün hâline getiren zihin gücüdür. Guilford’a göre 4 çeşit içerik (şekilsel, sembolik, anlamsal ve davranışsal içerik), 5 farklı işlem (bilgi, bellek, alışılmamış düşünme, alışılabilir düşünme ve değerlendirme) ve 6 çeşit ürün (birimler, kümeler, ilişkiler, sistemler, dönüşümler ve doğurgular) bulunmaktadır. Bahsi geçen her bir işlem, içerik ve ürün birbiri ile etkileşim hâlinde olduğundan $4 \times 5 \times 6 = 120$ ayrı zihin faktörü bulunduğunu iddia etmiştir. Guilford, ortaya attığı 120 faktörden sadece 50 kadarına ölçek geliştirebilmiş, diğerlerini ölçememiştir. Kuramını ispat için kullandığı analizlerin de geçerli olmadığı anlaşılınca kuram pek taraftar bulamamıştır. Ancak Guilford’un kuramı, sosyal ve varoluşsal zekâ türlerinin temel fikrini oluşturmuştur.

Robert J. Sternberg ve Üçlü Zekâ Kuramı (Başarılı Zekâ Kuramı)

Sternberg, zekânın insan doğasının tamamını kapsayan bir yapı olduğunu belirtmiştir. İnsanın doğasında sadece akademik ve soyut beceriler yoktur. Bu becerilerin yanında bilgiyi ileri düzeye taşıma yani yaratıcı kapasitesi ve öğrendiklerini hayatına uygulama kapasitesi de yer alır. Sternberg, başarılı zekâyı belirli bir sosyokültürel bağlamda başarıya ulaşmak için analitik, yaratıcı ve pratik yeteneklerin dengelenmesi olarak tanımlar. Analitik zekâ, insanların hayattaki benzer birçok görevde kullandığı işleme becerisi için gerekli temel bilgiyi sağlar. Yaratıcı zekâ, insanların alışılmadık sorunlarla başa çıkma yeteneğini kapsar. Pratik zekâ, günlük işlerin yürütülmesiyle kendini gösterir. Yeni ve farklı durumlara uyum sağlayabilme, doğru bağlamı seçme ve çevremizi ihtiyaçlarımıza yanıt verecek şekilde değiştirme yeteneklerini içerir. Sternberg’in teorisi, yalnızca başarıya ulaşmada rol oynayan geniş yetenek türlerini (analitik, yaratıcı ve pratik) değil, aynı zamanda bu yetenekleri uygulamak için gereken bilişsel süreçleri ve başarıya ulaşılabilir problem çözme stratejilerini de vurgular.

Howard E. Gardner ve Çoklu Zekâ Kuramı

Gardner, o zamana kadar genel kabul görmüş olan tekli zekâ modellerini eleştirmiştir. Bu nedenle sadece sözel (dil), mantıksal ve matematiksel (sayısal) yetenekleri ölçen zekâ testlerinin insandaki bu geniş potansiyeli ölçmekte yetersiz kaldığını belirtmiştir. Gardner sekiz zekâ alanından bahsetmiş ve “varoluşsal zekâ”nın kuramına eklenmesine sıcak bakmış ancak temkinli davranmıştır. Gardner, zekâ ile ahlakın bir araya getirilmesini tartışmak gerektiğinden bahsetmiş fakat ahlakı bir zekâ alanı olarak ele almamıştır. Daha sonra Lennick ve Kiel ile Borba adlı araştırmacıların çalışmalarında ahlaki zekâ kavramı ilgi görmüş ve çoklu zekâ kuramının bir boyutu olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Gardner’in kuramında ele alınan 9 zekâ alanı şunlardır; • Mantıksal/Matematiksel Zekâ: Soyut düşünebilme, mantık yürütebilme, sebep-sonuç ilişkisi kurma, sembollerini kullanabilme ve sayılar arasındaki ilişkileri anlama ve işlem yapabilme vb. gibi zihinsel süreçleri ifade eder.

• Sözel/Dilsel Zekâ: Hem yazılı hem de sözlü olarak dili etkin biçimde anlayabilme ve kullanabilme

gücüdür. Sözel zekâya sahip bireyler okumaya, yazmaya ve tartışmaya meyillidirler. Kolay bir şekilde yabancı dil öğrenebilirler.

- Müziksel/Ritmik Zekâ: Seslerin perde, ritim ve ayırıcı tonuna karşı duyarlı olmayı ifade eder. Müziksel/ritmik zekâ yalnızca müzisyen olmakla alakalı değildir. Her insan doğuştan müziksel/ritmik alanda iyi bir potansiyelle dünyaya gelir.
- Görsel/Uzamsal Zekâ: Nesnelerin görsel algılarını kullanabilme ve onları zihinde farklı açılardan canlandırabilme yeteneğidir.
- Bedensel/Kinestetik Zekâ: Beden hareketlerini etkin şekilde kontrol edebilme, kas hareketlerini ustalıkla yapabilme gücüdür.
- İçsel Zekâ: Kişinin kendi duyguları, ihtiyaçları ve motivasyonlarının farkında olması, kendinin güçlü ve zayıf yönlerini bilmesini ifade eder. İçsel zekâsı gelişkin bireyler kim olduklarını bilirler ve yaşadıkları duyguların vb. nedenlerini belirleyebilirler.
- Doğa Zekâsı: Her türlü doğal olgu üzerine düşünmeyi ve hissetmeyi içerir. Bitkilere, hayvanlara ve çevreye karşı ilgi ve araştırma isteği bu zekânın en belirgin özelliğidir.
- Varoluşsal Zekâ: Duyusal verilere dayalı algılarımızın ötesindeki sorunlar veya olgular üzerine düşünme yeteneği olarak tanımlanmıştır. Hayatın anlamı, ölüm ve sonrası, aşkın anlamı, sanatın anlamı, evrenin yaratılışı vb. gibi konulara ilgi duyma ve araştırma bu zekâ alanının niteliğidir. Son yıllarda Gardner'in zekâ kuramındaki içsel zekâ ve sosyal zekâ ile ilişkili yeni bir zekâ türü olarak “duygusal zekâ” kavramı önem kazanmaya başlamıştır. Daniel Goleman'ın ortaya koyduğu bu zekâ alanı, kendinin ve başkalarının duygularının farkında olabilme ve duyguları doğru bir biçimde ifade edebilme olarak ifade edilebilir.

GİRİŞ

Zekâyı ölçme çalışmaları 1800'lerin sonlarında başlamıştır. Bu ilk ölçüm girişimleri “fiziksel/fizyolojik” tepkileri zekânın göstergesi kabul etmiş ancak yapılan çalışmalar bu tepkilerin tek başına “başarıyı” yordamada çok yetersiz kaldığını göstermiştir. Binet’in zekâyı, “zihinsel” yeteneklerin bir ürünü olarak ele alıp bu yönde bir ölçek geliştirmesi zekâyı bakış açısını değiştirmiş ve zekâ ölçümü konusunda yeni bir çığır açmıştır. Özünde zekânın ne olduğu açıkça bilinmemektedir. Ancak zekâ, zihinsel özelliklerin gözlenebilir davranışlara etkileri açısından ele alınmakta ve bu yoldan ölçülmeye çalışılmaktadır. Zekânın ölçümü de sorulan sorulara verilen cevaplar, çözülmesi istenen problemlere verilen yanıtlar ya da performanslar aracılığıyla dolaylı olarak ölçülmektedir. Başlangıçta yalnızca zihinsel yetersizlikleri olan ve okulda zorlanan çocukların tespit edilmesi için zekâ testleri geliştirilirken sonraları bu perspektif de değişmiş ve artık bireylerin sadece yetersiz, zayıf olduğu alanların değil, onların güçlü, üstün olduğu alanların da tespit edilmesi gerekliliği belirlemiştir. Bu da zekânın tek bir özellik değil, farklı özelliklerin bir bileşkesi olarak bakılmasını ve çoklu zekâ kuramlarının gelişmesini sağlamıştır. Günümüzde zekâ testleri okula yerleştirme, patolojik durumların tespiti ve uygun tedavi planlarının oluşturulması, zihinsel yeterliliklerin değerlendirilmesi, adli değerlendirmeler, iş yerlerinde eleman seçimi vb. gibi çeşitli alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

ZEKÂNIN ÖLÇÜLMESİ

Zekânın nasıl ve hangi özelliklere bakarak ölçüleceği konusu zekânın nasıl tanımlandığıyla doğrudan alakalıdır. Zekâyı “bireyin yeni veya farklı durumlara uyum sağlama yeteneği”, “öğrenebilme yeteneği” veya “soyut düşünebilme yeteneği” şeklinde yorumlamak zekâ ölçümünde de farklı özelliklere odaklanmak demektir. Örneğin, Binet’in ilk ortaya koyduğu zekâ testi büyük oranda soyut düşünmeye odaklıydı. Storrdad ise zekâyı “Bireyin zor, karmaşık, soyut, ekonomik, amacına uygun, sosyal değeri olan ve orijinal nitelikler taşıyan zihinsel davranışları yapabilme, bu koşullar altında bireyin enerjisini davranışlar üzerine toplayabilme ve heyecanlarına karşı koyabilme yeteneği” olarak tanımlamıştır. Bu tanım zekâyı ilişkin önceki tanımları içerdiği gibi yeni bazı özelliklere de vurgu yaparak zekâ testi geliştirmeye ilişkin de önemli fikirler vermiştir. Bu nitelikler; güçlük derecesi, karmaşıklık, soyutluk, ekonomi, gayeye uygunluk, sosyal değer, orijinallik, enerjiyi yoğunlaştırma ve heyecanlara karşı koymadır. Stanford-Binet **Zekâ Testi** **Stanford-Binet**

Zekâ Testi’nin temelleri Alfred Binet ve Theodore Simon tarafından Fransa’da geliştirilen ve “Binet-Simon Testi” olarak anılan ilk uygulanabilir zekâ testidir. Bu test 1916 yılında Lewis M. Terman tarafından İngilizceye çevrilerek Stanford-Binet adını almıştır. Orijinal test üzerinde 1916’da yapılan bu revizyondan sonra Stanford-Binet testi 1937, 1960, 1972, 1986 ve 2003 yıllarında tekrar revizyonlardan geçirilerek düzenlemeler ve geliştirmeler yapılmıştır. Orijinal ölçek olan Binet-Simon testi, zihinsel olarak engelli çocukların belirlenmesi amacıyla öğretmenlerin kullanımına dönük, 3-11 yaş çocuklar için 30 maddeden oluşan kolay uygulanabilir bir testti. Testte maddeler kolaydan zora doğru sıralanmıştı. Ancak bu testten bir toplam puan alınamıyordu. 1908 revizyonunda en önemli yenilikler, soruların yaş seviyesine göre gruplandırılması ve ilk kez çocukların aldıkları puanların “zihin yaşı (zekâ yaşı)” kavramıyla ifade edilmesi olmuştur. Bu kavram, zekâ testlerinin popüler hâle gelmesine yardım etmiştir. Binet, çocukların zihinsel yaşlarının kronolojik yaşlarından (takvim yaşlarından) önemli ölçüde farklı olabileceğini buldu. Bazı çocuklar kendilerinden birkaç yaş büyük çocuklar kadar iyi performans gösterirken bazıları birkaç yaş küçük çocukların tipik puanlarını alabiliyordu. Zihin yaşı hesaplamada önce çocuğun testte tüm sorularını cevaplayabildiği yaş grubu belirlenir. Bu çocuğun “temel yaşı” kabul edilir. Bunun üstündeki yaş gruplarına ait testlerde ise çocuğun doğru cevapladığı sorular ay hesabı olarak temel yaşına eklenir ve böylece çocuğun zihin yaşı belirlenir. Daha sonra zihin yaşının takvim yaşına bölünmesiyle de IQ (zekâ bölümü) hesaplaması fikri ortaya atılmıştır. Terman, 1916’da Stanford-Binet testini geliştirince bu IQ hesaplamasını kullanmıştır. Ancak zekâ bölümü (IQ) tanımlaması 17 yaş üstündeki yetişkinlerde sorun olmuştur. Öyle ki yetişkinliğe kadar yaş artarken zekâ kapasitesi de artmakta ancak yetişkinlikten itibaren yaş artmaya devam ederken zekâ kapasitesinde bir artış olmamaktadır. Testlerden elde edilen en yüksek zekâ yaşı puanı da 17’ye denk geldiği için IQ hesaplamasında sanki yaş arttıkça zekâ seviyesi düşüyormuş gibi hatalı bir sonuç ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı Stanford-Binet testinde IQ hesaplaması 1960 yılındaki revizyonda terk edilmiş ve standart puanlara göre zekâ seviyeleri oluşturulmuştur. Standart puanlar

oluşturulurken ortalaması 100, standart sapması 16 olan “normal dağılım eğrileri” kullanılmaktadır. 1986 revizyonunda ise “yaş ölçeği” yerine “alt ölçekler” düzenine geçilmiştir. Bu şekilde 15 alt ölçek oluşturulmuştur. Bunlar; kelime haznesi, kavrayış, yanlışlıklar, kelime ilişkileri, şekil analizi, kopya etme, matris, kâğıt katlama ve kesme, sayısal, sayı dizileri, eşitleme, boncuk desenleri, cümleleri hatırlama, sayı belleği ve objeleri hatırlama olarak belirir. Bu alt ölçeklerden ölçtükleri zihinsel nitelik bakımından benzer olanlar kendi aralarında toplanarak alt toplam puanlar (grup faktör) hesaplanmaktadır. Bunlar; (1) dile dayalı muhakeme, (2) soyut ve görsel muhakeme, (3) sayısal muhakeme ve (4) kısa süreli bellek alanlarıdır. Türkiye’de Stanford-Binet testinin 1972 yılında revize edilen versiyonu kullanılmaktadır. Bu test, Şemin tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. 2-18 yaş arasındaki bireylerin zekâsını ölçmek için, bireysel olarak uygulanan bir ölçektir. Wechsler Zekâ Ölçekleri David Wechsler, ordu için zekâ testi geliştirme ve uygulama deneyimlerine dayanarak kendi zekâ testi serisini geliştirmiştir. İlk ölçeğini 1939 “Wechsler-Bellevue Zekâ Testi” adıyla yayınladı. Bu test sözlü ve sözlü olmayan testler ve performans testleri içeriyordu. Wechsler, zekânın ölçümünde bilişsel olmayan yeteneklere de dikkat çekmiştir. Wechsler, testinde performans testlerine de çokça yer vermiştir. Yine alt ölçek uygulamasını zekâ testlerinden ilk kullanan kişidir ve tek puan veren bir test yerine çok puanlı ve çok yönlü bir değerlendirme sunan bir test ortaya koymuştur. Wechsler farklı yaş grupları için üç ayrı takım zekâ ölçeği oluşturmuştur: “Yetişkinler”, “çocuklar” ve “okul öncesi ve okul çocukları” takımları. Yukarıda bahsedilen ilk testini 1955 yılında yeniden düzenleyip geliştirerek Wechsler Yetişkinler Zekâ Ölçeği (WAIS) adını vermiştir. Bu test sonraki yıllarda üç kere daha revizyondan geçirilmiştir. WAIS, 16 yaş ve üzeri bireylerin zekâ ölçümünde kullanılmaktadır. İkinci olarak 1949’da 6-16 yaş grubunda uygulanan “Çocuklar İçin Zekâ Ölçeğini” (WISC) geliştirmiştir. 1967’de ise 3-6 yaş çocuklara uygulanan Okul ve Okul Öncesi Zekâ Testini geliştirmiştir. Leiter Uluslararası Performans Ölçeği 1929 yılında Russel Leiter tarafından konuşma bozukluğu olan ya da İngilizce konuşamayan 2-18 yaş arası çocuklar ve gençlerin zekâsını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu test, sözel olmayan muhakemeden belleğe kadar çok çeşitli zihinsel işlevleri örnekleyerek genel zekânın “sözel olmayan” bir ölçümünü sağlama iddiasındadır. Leiter testini diğer testlerden ayıran en temel özelliği, sözlü hiçbir açıklama yapılmaksızın, örnekler göstererek, oyun benzeri bir tarzda bireylere uygulanmasıdır. Leiter testi, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, otizm, motor ve bilişsel gecikme, üstün yetenekli, iştme bozukluğu, konuşma bozukluğu ve öğrenme güçlüğü olan gruplarda başarılı bir şekilde uygulanmaktadır. Türkiye’de 1962 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Porteus Labirentleri Testi Stanley Porteus tarafından zihinsel özürü çocukları belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Test giderek zorluk derecesi artan (karmaşıklaşan) 13 adet labirent resminden oluşmaktadır. Bireyin belirli bir noktadan kalemini yürüterek labirentteki çıkış yolunu bulması istenir. Bu yolla bireyin günlük hayatta karşılaştığı sorunlarda analitik ve işlevsel düşünebilme becerisi ile zekânın planlama ve genelleme yetenekleri değerlendirilir. Porteus Labirent Testi, sözel olmayan bir zihinsel yetenek testidir. Testler, bireyin özgün, somut bir performans görevinde planlama, sabır ve zihinsel uyanıklığı kullanma yeteneğini incelemek için tasarlanmıştır. Özellikle daha düşük bilişsel yetenek seviyelerini ayırt etmede etkilidir. Test 7-15 yaş arasındaki çocuklarda kullanılmaktadır. Goodenough-Harris Bir İnsan Çiz Testi İlk kez 1926 yılında Florence Goodenough, çizimler aracılığıyla zihinsel yetenekleri belirlemek için bir puanlama sistemi ortaya koymuştur. İnsan resmi çizme testi projektif bir kişilik testi olarak da kullanılmaya başlanmış ancak testin bu amaçla kullanılması testi geliştirenler tarafından eleştirilmiştir. 1963’te Dale Harris tarafından revize edilip genişletilen test “Goodenough-Harris İnsan Çizme Testi” olarak anılmaya başlanmıştır. Goodenough-Harris testi bireylerin zihinsel gelişimlerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Resim çizmenin zihinsel gelişimin ölçütü olarak kullanmak “kavram gelişimi” sürecine dayanır. Bu süreç, çevrenin ve çevredeki objelerin algılanması, ayırt edilmesi, diğer objelerden soyutlanması, temel niteliklerine göre sınıflandırılması ve genellenmesi gibi süreçlerin bütünüdür. Türkiye uyarlaması 1972’de Uçman tarafından yapılan test 3-15 yaş arası çocuk ve ergenlere uygulanmaktadır. Anadolu-Sak Zekâ Ölçeği Türkiye’de zekâ ölçümü konusunda yakın zamana kadar özgün bir çalışma yapılmamış, yurt dışındaki testlerin Türkçe adaptasyonları yapılarak bu alandaki ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmıştır. Bu testlerin ise geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ile ilgili sorunlar olmasının yanı sıra Türk kültürüne uygunluğu da ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Zekâ ölçeklerine yöneltilen eleştirilerin başında, aynı toplum için olsa bile, farklı sosyoekonomik seviyedeki ve alt kültürlerdeki bireylerin zekâsını ölçmede yetersiz kalmaları gelmektedir. Anadolu-Sak Türkiye’de özgün olarak geliştirilmiş ilk bireysel zekâ ölçeğidir. Anadolu-Sak Zekâ Ölçeği, genel zekâ puanı ortaya koymasının yanı sıra genel zekâyı oluşturan 7 alt bileşenden oluşmaktadır. Dolayısıyla testten sekiz farklı performans profili elde edilebilmektedir. Testin alt ölçekleri şunlardır:

- Görsel Ardıl İşleyen Bellek (GAB)
- Sözel Analogik Muhakeme (SAM)
- Görsel Algısal Esneklik (GES)
- Görsel Analogik Muhakeme (GAM)
- Sözel Kısa Süreli Bellek (SKB)

- Görsel Eş Zamanlı İşleyen Bellek (GEB)
- Sözcükler Anlamlar (SAN) Ölçekten yedi endeks puanı hesaplanmaktadır. Bunlar;
 1. Genel zekâ endeksi: Alt ölçeklerin toplamı ile elde edilen genel zekâ puanıdır. Tüm zihinsel becerilerin bileşeni olarak kabul edilir.
 2. Sözel potansiyel endeksi: SAM ve SAN alt ölçeklerinin toplamıyla elde edilir. Burada kristalize zekâ dahil, sözel anlama, sözel muhakeme, genel bilgi, dil gelişimi, sözcük bilgisi ve semantik bilgi ölçülmektedir.
 3. Görsel potansiyel endeksi: GAM ve GES alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Soyut düşünme, muhakeme, görsel algısal işleme, zihinsel esneklik, görsel esneklik ve algısal ayırt edicilik gibi yetenekler ölçülür.
 4. Bellek kapasitesi endeksi: GEB, GAB ve SKB alt testlerinden oluşur. İşleyen bellek ve kısa süreli bellek kapasitesini belirler.
 5. Sözel IQ ve Görsel IQ: Görsel IQ puanı, GAM, GAB, GEP ve GES alt ölçeklerinin toplamından oluşurken sözel IQ puanı SAM, SAN ve SKB alt ölçeklerinin toplamından elde edilir. Sözel potansiyel ve görsel potansiyel endekslerinden farklı olarak burada bellek puanları da dâhil edilmektedir.
 6. Tarama Endeksi: Kısa formun uygulanması ile elde edilen puandır. Kısa form SAN ve GAM alt ölçeklerinden oluşur. Çocuklara ilk olarak kısa form uygulanır ve belirlenen değerin altında ya da üstünde kalan çocuklara tüm test uygulanır. Testin standardizasyon çalışmaları 2015 yılında 4-12 yaş aralığında çocuklardan oluşan geniş bir örneklem üzerinde yürütülmüştür. Anadolu-Sak Zekâ Testinde zekâ bölümü standart puanlar üstünden yapılmaktadır. Sözel potansiyel, görsel potansiyel ve bellek kapasitesi endeksleri ise zekâ kapasitesi olarak değil, gelişim düzeyi olarak ele alınmakta ve sınıflanmaktadır.

BİR KAVRAM OLARAK MOTOR GELİŞİM

Bireyin hareket becerilerindeki tutarlı değişimleri ifade eden motor gelişim süreci ile ilgili olarak alan yazında farklı kavramsallaştırmalar kullanılmaktadır. Bu noktada psikomotor gelişim, nöromotor gelişim, devimsel/devinsel gelişim ya da hareket gelişimi bu kavramsallaştırmalardan bazılarıdır. Psikomotor gelişim, bireyin bedeni ile sinir sistemi arasındaki organizasyona bağlı olarak ortaya çıkan ve istemli hareketlerinin gelişimini kapsayan bir süreci ifade etmektedir. Benzer şekilde nöromotor gelişim kavramı ile de sinir ve kas arası kontrol ve koordinasyonun kazanılması vurgulanmaktadır.

Motor Gelişimin İlkeleri

Motor gelişim sürecinin alan yazında sıklıkla diğer gelişim alanlarına benzer şekilde belirli ilkeler çerçevesinde sürdürüğü ifade edilmektedir. Bu ilkeler motor gelişim sürecinin öngörülebilir, planlı ve tutarlı bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca motor gelişim ilkeleri ile motor gelişim sürecinin bütün bireylerde birbirine benzer ve tutarlı bir seyir izlediği vurgulanmaktadır.

MOTOR YETERLİKLER

Motor gelişimin sorunsuz biçimde sürdürülebilmesi için bireyin bazı yeterliliklere sahip olması gerektiği ifade edilmektedir. Bu yeterliliklere ulaşıldığı zaman psikomotor gelişme büyük ölçüde tamamlanmaktadır. Bu yeterlilikler şunlardır;

- Eşgüdüm (Koordinasyon)
- Güç
- Tepki ve hız
- Dikkat
- Denge
- Esneklik

TEMEL HAREKET BECERİLERİ

Temel hareketlerin gelişiminde, bireyin sahip olduğu temel hareket becerileri

(i) lokomotor beceriler,

(ii) lokomotor olmayan beceriler (denge becerileri) ve

(iii) manipülatif beceriler olarak ifade edilen üç beceri seti hâlinde incelenmektedir. Bu becerilerden ilki olan lokomotor beceriler, bireyin vücudunu bir yerden bir yere hareket ettirmek ya da sekmek ve zıplamak gibi vücudu yukarı doğru çekmek için kullandığı becerileri ve bedeni uzayda hareket ettirmeyi içermektedir. Lokomotor olmayan beceriler yani denge becerileri ise bireyin çok az mekânsal hareket ile yerinde gerçekleştirebildiği becerileri ifade etmektedir. Manipülatif beceriler, ise bireyin bir nesneyi kullanmasını içeren hareketlerdir. Bu becerilerin gelişimi birey bir nesneyi kullandıkça gelişebilmektedir. Bu yönüyle manipülatif becerilere dayalı hareketlerin ortaya çıkması uzun ve sıralı gelişim aşamasından sonra mümkün olabilmektedir.

MOTOR GELİŞİMİN İKİ DÜZEYİ: KABA MOTOR BECERİLER VE İNCE MOTOR BECERİLER

Bireyin motor gelişiminin göstergesi olan motor beceriler genellikle

(i) kaba motor beceriler ve

(ii) ince motor beceriler olmak üzere iki düzeyde incelenmektedir.

Kaba Motor Beceriler

Kaba motor beceriler, en genel ifade ile bir bütün olarak vücudun genel hareketlerini kapsamaktadır. İnce Motor Beceriler İnce motor beceriler ise el ve ayakları kullanma becerileri ile nesne kontrol becerilerini ve el-göz koordinasyonunu kapsamaktadır. Bireyin motor gelişiminin göstergesi olan beceriler her ne kadar kaba ve ince motor beceriler olarak sınıflandırılmış olsa da bireyin birçok motor davranışı ve hareketi bu iki beceriyi birlikte içermektedir.

MOTOR GELİŞİM MODELLERİ

Gallahue'nin Üçgenleştirilmiş Kum Saati Modeli Üçgenleştirilmiş kum saati modelinde, kum saati motor gelişimin betimleyici ürünlerini, ters üçgen ise açıklayıcı süreçlerini temsil etmektedir. Dahası kum saati modelinde motor gelişim genel anlamda aşamalı gibi görünmesine rağmen özellik olarak oldukça değişkenlik gösteren kesintili bir süreç niteliği taşımaktadır Newell'in Sınırlılıklar Modeli Modelde bireyin belirli hareket örüntülerinin oluşumunu kısıtlayan ya da destekleyen sınırlama türleri ana hatlarıyla tanımlanmaktadır. Bu noktada model ile

(i) organizma,

(ii) çevre ve

(iii) görev olmak üzere üç farklı sınırlayıcı tanımlanmaktadır. Bu sınırlayıcılar motor gelişimi kısıtlayabilir, kapsayabilir ya da destekleyebilir. Bireyin hareket örüntüleri ise bu üç farklı sınırlayıcının keşişim noktasında meydana gelmektedir. Clark and Metcalfe'in **Motor Gelişim Dağı Modeli**

Bireyin motor gelişim sürecini dağ metaforu üzerinden açıklayan bu modelde motor gelişim sürecinin doğumdan ölüme kadar sürdürdüğü gelişim aşamaları tartışılmaktadır. Tıpkı bir dağa tırmanma sürecindeki gibi bireyin motor gelişimi de zaman alan, ardışık ve birikimli bir süreçtir. Kısacası bu modelde dağ, yaşam serüveni içerisinde kendi motor gelişimimizde gördüğümüz "yaşam boyu, birikimli ve ilerleyici uyumu" temsil etmektedir.

MOTOR GELİŞİM DÖNEMLERİ

Refleksif Hareketler Aşaması Bu aşama, doğum öncesi dönemden başlayarak 1 yaşa kadar olan süreci kapsamaktadır. Bu aşama kendi içerisinde

(i) bilgi kodlama evresi ve

(ii) bilgi çözümlenme evresi olarak ifade edilen iki evreden meydana gelmektedir. İlkel Hareketler Aşaması Motor gelişimin ikinci sürecini ifade eden ilkel hareketler aşaması 1-2 yaş aralığını kapsamaktadır. Bu dönem kendi içerisinde

(i) reflekslerin baskılandığı evre,

(ii) ön kontrol evresi ve

(iii) başlangıç evresi olarak ifade edilen üç evreden meydana gelmektedir. Temel Hareketler Aşaması Motor gelişim sürecinin üçüncü aşaması ise 2 ve 7 yaş aralığını kapsayan temel hareketler aşamasıdır ve bu aşama kendi içerisinde (i) başlangıç evresi, (ii) şekillenme evresi ve (iii) ustalaşma evresi olarak ifade edilen üç evreden meydana gelmektedir.

Özelleşmiş Hareketler Aşaması

Motor gelişimin dördüncü dönemi olan özelleşmiş hareketler aşaması ise dengeleme, lokomotor ve manipülatif becerilerin giderek mükemmelleştirildiği ve bu becerilerin birleştirilerek çeşitli etkinliklerde kullanıldığı 7-14 yaş ve üzeri dönemi kapsamaktadır.

MOTOR GELİŞİMİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE YAYGIN OLARAK KULLANILAN BAZI ÖLÇME ARAÇLARI CHAMPS

Motor Beceriler Protokolü (CHAMPS-MBP) CHAMPS-MBP, iki alt boyut altında toplanan toplam 70 maddeden oluşmaktadır.

CHAMPS-MBP'nin yapısını oluşturan alt boyutlardan ilki olan yer değiştirme (lokomotor) alt boyutu koşma, durarak uzun atlama, kayma adımı, galop, sıçrama ve sekme becerilerine yönelik maddeleri; ikinci alt boyut olan nesne kontrolü alt boyutu ise baş üstü atış, aşağıdan yuvarlama, ayakla vurma, yakalama, sabit duran topa sopa ile vurma ve top sektirme becerilerine yönelik maddeleri içermektedir.

Büyük Kas Becerilerini Ölçme Testi (BÜKBÖT)

Test, alt ölçeklerin her birinde 24 beceri kriteri olmak üzere iki alt ölçek altında toplanan toplam 48 beceri kriterinden meydana gelmektedir. Alt ölçeklerden ilki olan lokomotor alt ölçeği; koşu, at yürüyüşü, tek ayak üzerinde sıçrama, sıçrayarak atlama, yatay atlama ve yana kayma olmak üzere 6 beceriyi içermektedir. Diğer alt ölçek olan nesne kontrol alt ölçeği ise duran bir topa vurma, top sektirme, yakalama, topa ayakla vurma, el üstünden top fırlatma ve el altından top yuvarlama olmak üzere 6 beceriyi içermektedir (Tepeli, 2007).

Bruininks-Oseretsky Motor Yeterlilik Testi (BOMYT)

BOMYT'nin uzun formunda, koşu hızı ve çeviklik, denge, iki yönlü koordinasyon, dayanma gücü, kol-el koordinasyonu, tepki hızı, görsel-motor kontrol ve kontrol hızı ile el becerisi olmak üzere 8 alt test altında toplanan 46 madde (Ballı ve Gürsoy, 2012), kısa formunda ise ince motor doğruluk, ince motor entegrasyon, el becerisi, bilateral koordinasyon, denge, hız ve çeviklik, üst ekstremité koordinasyonu ve dayanıklılık olmak üzere 8 alt test altında toplanan 12 madde yer almaktadır (Köse, 2018).

Lincoln Oseretzky Motor Gelişim Testi (LOS-KF 18)

Lincoln Oseretzky Motor Gelişim Testi (LOS-KF 18), 5-13 yaş grubu çocukların psikomotor gelişimlerin ölçümleyebilmek üzere geliştirilmiştir.

Kaba Motor Beceri Testi (KMBT)

Kaba Motor Beceri Testi (KMBT) çocukların kaba motor becerilerini durarak uzun atlama, dinamik denge, statik denge ve çabukluk olmak üzere dört alt test bağlamında ölçümlenmektedir.

Motor Performans Testi (MPT)

Test ile motor gelişim tek ayak üzerinde dengede durma, çabukluk, yakalama, durarak uzun atlama, topu fırlatma ve sürat koşusu olmak üzere 6 motor beceri bağlamında ölçümlenmektedir. Tüm bunlarla birlikte doğrudan ve yalnızca motor gelişimi ölçümlemeyi amaçlayan bu ölçme araçlarının yanı sıra Ankara Gelişim Tarama Envanteri, Gazi Erken Çocukluk Değerlendirme Aracı ve Denver-II Gelişimsel Tarama Envanteri başta olmak üzere pek çok gelişimsel değerlendirme aracı ile de bireylerin kaba ve ince motor becerileri ya da psikomotor gelişim düzeyleri ile ilgili veri elde edilebilmektedir.

BİR KAVRAM OLARAK DİL

Dil kavramı, en genel ifade ile bireylerin düşündüklerini ve duygularını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle lisan anlamında kullanılan dil kavramı ile bir çağa veya bir gruba özgü söz dağarcığı ifade edilmektedir.

Dilin Bileşenleri

Dilin bazı temel bileşenlerden meydana geldiği ve dahası dilin işlevini tam olarak yerine getirebilmesi için dile özgü kurallara bağlı olarak anlam kazanan dilsel birimlere ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir. Sesbirim (fonem), bir dildeki en küçük birimdir. Bir başka ifade ile sesbirim (fonem) dilin en küçük parçası olan bireysel seslerdir. Dilin ilk bileşeni olan ses bilgisi (fonoloji) bir dilde yer alan bu sesleri, seslerin dağılımına ilişkin sınırlılıkları, bu seslerin taşıdıkları anlamı ve bu seslerin dilin yapısı içerisinde nasıl bir düzen içerisinde olduğunu incelemektedir. Dilin ikinci bileşeni olan biçim bilgisi (morfoloji) ise genel olarak sözcük yapısına ilişkin bilgi anlamına gelmektedir. Bu yönüyle biçim bilgisinin ana odağı bir dildeki en küçük anlam birimlerini yansıtan biçimbirimlerdir (morfem). Sözdizimi (sentaks) ise dilin üçüncü bileşenidir. Sözdizimi, sesbirimlerin biçimbirimlerle, biçim birimlerin sözcüklerle, sözcüklerinde kabul edilebilir bir anlatımı oluşturmak için sözcük grupları ve cümlelerle birleştiği bir kurallar sistemidir. Dilin dördüncü bileşeni olan anlam bilgisi ise sözcük ve cümlelerin anlamlarıyla ilgilidir. Anlam bilgisi hem bir dildeki kavramları ifade eden sözcük etiketlerini hem de bu kavramlar arasındaki bağlantıları ifade eden şema ya da semantik bağları içermektedir. Dilin son bileşenini oluşturan kullanım bilgisi ise dilin sosyal yaşam sürecinde bir iletişim aracı olarak günlük dil biçiminde kullanımını içermektedir.

DİL GELİŞİMİ

Alanyazın incelendiğinde dilin gelişimi ile ilgili farklı açıklama ve yaklaşımların olduğu dikkati çekmektedir. Bu farklı açıklama ve yaklaşımlarla dil gelişimin farklı boyutlarına ilişkin önemli bilgiler elde etmek mümkün olsa da tüm bunların üzerinde durduğu şu noktalar dikkati çekmektedir;

- Dil gelişimi de diğer alanlara benzer şekilde bir süreç hâlinde meydana gelmektedir.
- Dil gelişimi bireyin kişisel özellikleri, içinde bulunulan çevre ve kalıtım ile ilgili bazı etkenler başta olmak üzere çeşitli faktörlerden etkilenmektedir.
- Dil gelişimi, çocuk gelişimi, eğitim bilimleri ve eğitim psikolojisi alanları başta olmak üzere çocuğun gelişim sürecinde rol oynayan profesyonellerin üzerinde durması ve desteklemesi gereken önemli bir alanı ifade etmektedir.
- Dil gelişimi başta sosyal gelişim ve bilişsel gelişim olmak üzere diğer gelişim alanları ile yoğun ilişki içerisinde bulunan bir gelişim alanını ifade etmektedir.
- Her ne kadar dil gelişiminin bireysel ve kültürel özelliklerden etkilenen yönleri olsa da evrensel nitelik taşıyan yönleri de mevcuttur.

Dil Edinimi İçin Gerekli Olan Yeterlikler

Dil gelişimi ile ilgili bu noktaların yanı sıra bireyin dil edinimi için sahip olması gereken bazı yeterlikler de tanımlanmıştır. Bu yeterliklere sahip olmadan bireylerin dili edinmeleri ve dil gelişiminin sağlanması mümkün olmayacaktır. Bu yeterlikler şunlardır; Biyolojik yeterlik, sesleme ve sesletim için gerekli olan temel biyolojik yapılarda (ağız, dudaklar, dişler, işitme organı ve merkezi/çevresel sinir sisteminin) bir eksiklik, hastalık, yetersizlik vb. bir durumun olmamasını ifade etmektedir. Duyusal-motor kaynaşma, ses üretimini sağlamak üzere fiziksel hareketlerin ardışık dizimini içeren motor planlama ve öğrenme yeteneklerini içermektedir. İşitsel algısal kaynaşma, bireyin akustik ipuçlarını ve sesbirim farklılıklarını algılama, konuşma seslerini sınıflandırma ve saklama yeteneğini ifade etmektedir. Bilişsel-dilsel yeterlik, sözel dilin içerik, biçim ve kullanım bileşenlerinin anlama, ifade edilme ve doğru kullanılmasına yönelik üst düzey zihinsel yetenekleri ifade etmektedir. İşitsel-sözel girdi ise sosyal ve kültürel ortam ve sosyal uyaranlar ile ilişkilidir.

DİL GELİŞİMİNE YÖNELİK KURAMSAL AÇIKLAMALAR

Dil gelişim sürecinde temel belirleyici olarak hangi faktörlerin kabul edildiği de temel alınan kuramsal yönelime göre farklılaşabilmektedir. Dil gelişime yönelik açıklama ve önermelere temel oluşturan bazı kuramsal yönelimler ve bu yönelimlerin dil gelişimi üzerindeki görüşleri aşağıda sırasıyla kısaca sunulmuştur;

Davranışçı Yaklaşımın Dil Gelişimi Üzerine Görüşleri

Davranışçı yaklaşıma göre dilin tıpkı diğer davranışlarımız gibi öğrenilmiş olduğu vurgulanmakta ve

dil sözel bir davranış olarak kavramsallaştırılmaktadır. Buna göre ebeveynler hem model olarak hem de çeşitli ödüller (pekiştireçler) kullanarak çocukların ilk olarak bir ses repertuarı kazanmasını ve geliştirmesini daha sonrasında ise sözcük ve cümle kullanımını sağlamaktadırlar.

Psikolinguistik Yaklaşımın Dil Gelişimi Üzerine Görüşleri

Bu yaklaşım ile dil gelişimi biyolojik ve psikolojik temellere dayanılarak açıklanmaktadır. Bu noktada bireylerin “dil kapasitesi” ile doğdukları ifade edilmektedir.

Bilişsel Yaklaşımın Dil Gelişimi Üzerine Görüşleri

Bu yaklaşım ile dili öğrenmede bilişsel süreçlerin önemi vurgulanmakta ve dilin zihnin çeşitli bölgelerinde meydana gelen bilişsel gelişimlerle edinildiği ifade edilmektedir. Bu yaklaşım ile hem çocuğun dili öğrenmeye hazır olarak gereken kalıtsal potansiyelle dünyaya geldiği kabul edilmekte hem de çocuğun dil öğrenmeye başlaması için bu potansiyelin yanı sıra olgunlaşma ve çevrenin birlikte etkisinin de gerekli olduğundan bahsedilmektedir.

Sosyal Öğrenme Yaklaşımının Dil Gelişimi Üzerine Görüşleri

Bu yaklaşım ile dilin öğrenilmesi sürecinde taklit ve tekrarın önemli olduğunu ifade etmektedir.

DÖNEMLERE GÖRE DİL GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Dil Gelişim Dönemleri Dilin kazanılması süreci

(i) konuşma öncesi dönem ve

(ii) konuşma dönemi olarak ifade edilen iki dönemden meydana gelmektedir. Her bir dönem kendi içerisinde beş alt dönemden meydana gelmektedir. Dilin kazanılması sürecinde ilk dönem konuşma öncesi dönem olarak ifade edilmektedir. Konuşma öncesi dönem kendi içerisinde beş alt dönemden meydana gelmektedir. Bu beş alt dönemden ilki yeni doğan (ağlama) dönemi olarak ifade edilmektedir. Bu dönemin 0-2 ay arasını kapsadığı ifade edilmekte ve bu dönemde çocuğun çıkardığı ilk sesler onun ihtiyaç ve isteklerinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde öncelikle farklılaşmamış sesler ortaya çıkmakta sonra bu sesler yerini farklılaşmış seslere bırakmaktadır. Konuşma öncesi dönem içerisinde yer alan ikinci alt dönem ise gıgıldama dönemi olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde çocuk, sesi ses olarak çıkardığını bilmekte, çıkardığı seslerden mutlu olmakta, ses oyunları oynayabilmekte ve kendiliğinden ses üretebilmektedir. Bu dönemde “a,o,u” gibi ünlülerin sonuna “h” eklenerek yeni sesler üretilebilmektedir. Konuşma öncesi dönemin üçüncü dönemi ise 4-6 ay arasını kapsayan mırıldanma dönemidir. Bebeğin bu dönemdeki ses üretimi refleksif değildir. Çocuk çıkardığı sesleri bilinçli olarak tekrar edip uzatabilmektedir. Bu dönemde bebek ayrıca ünlü ve ünsüz sesleri üreterek tekrar edebilmektedir. Konuşma öncesi dönemin dördüncü dönemi ise ağız hareketlerinde artan bir çeşitliliğin görüldüğü mırıldanmanın tekrarı dönemidir. Bu dönem 7-9 ay arasını içermektedir. Bu dönemde bebek ses üretimi ile işitmeyi birleştirerek seçilmiş işitilen sesleri tekrarlamaktadır. Bu dönemde çocuk sesleri dikkati çekme ve sosyalleşme için kullanılabilir. Konuşma öncesi dönemin beşinci ve son alt dönemi ise 9-11. aylar arasını kapsayan başkalarının seslerini taklit dönemidir. Bu dönem çocukların ilk anlamlı sözcükleri çıkarmayı öğrenmeden önce, sesi taklit ettikleri dönem ifade etmektedir. Dilin kazanılması sürecinde ikinci dönem ise konuşma dönemi olarak ifade edilmektedir. Konuşma dönemi de konuşma öncesi döneme benzer şekilde kendi içerisinde beş alt dönemden oluşmaktadır. Bu alt dönemlerden ilki ses sözcük dönemi olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde çocuk “jargon” adı verilen anlamsız ve akıcı sesler çıkarmaktadır. Bu sesler düz cümleye veya soru cümlesine benzeyen acele mırıltılar biçiminde olabilir. Bu dönemdeki mırıltılar çocuk için sözcüklerin yerini tutmaktadır. Konuşma dönemi içerisinde yer alan ikinci alt dönem ise 14-18 ay aralığını kapsayan tek sözcük dönemidir. Bu dönemde çocuk gerçek konuşmaya geçmektedir. Bu dönemde çocuğun kullandığı tek sözcükler genellikle bir veya iki hecelidir ve genellikle çocuğun yakın çevresinde yer alan aile bireyleri, yiyecekler, nesnelere, hayvanlar gibi çocuğun ilişki içerisinde bulunduğu ve yakından tanıdığı faktörler ile ilişkilidir. Konuşma döneminin üçüncü alt dönemi ise iki sözcük dönemi olarak ifade edilmektedir. Bu dönem ise genellikle 18-24 ay aralığını kapsamaktadır. Bu dönem telgrafik konuşma dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemin başlarında çocuklar sözcükleri birleştirerek “anne ver”, “baba tut” gibi cümleler aracılığıyla en kısa yol aracılığıyla kendilerini ifade etmeye çalışırlar. Bu dönemin sonuna doğru üç sözcüklü cümleler kurulmaya başlanabilir. Konuşma döneminin dördüncü alt dönemi ise 2-3 yaş aralığını kapsayan üç ve daha fazla sözcüklü ifadeler dönemidir. Bu dönemde çocuk artık üç-dört sözcüğü bir araya getirebilmektedir. Bu dönemde çocuklar oyunlarında yaptıklarını cümlelerle ve zaman kullanarak ifade etmeye başlarlar. Bu dönemde yeni sözcükler öğrenen çocuğun sözcük hazinesi gelişmekte ve sözel iletişimi artmaktadır. Konuşma döneminin son alt aşaması ise 3-6 yaş aralığını kapsamakta ve bu dönem gramer kurullarına uygun konuşma dönemi olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde konuşmada hızlı bir gelişim göze çarpmaktadır.

DİL GELİŞİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILAN BAZI ÖLÇME ARAÇLARI **Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi (TEDGT)**

TEDGT, alıcı dil ve ifade edici dil olarak kavramsallaştırılan iki alt testten meydana gelmektedir. Her alt teste A ve B olmak üzere iki form mevcuttur. Her bir formda 76 madde bulunduğu ifade edilmektedir.

Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil Testi (TİFALDİ)

Test alıcı dil boyutunda 104 madde, ifade edici dil boyutunda ise 80 madde olmak üzere toplam 184 maddeden meydana gelmektedir. Alıcı dil alt testinde çocuklara göstermek için her sayfada dört tane resim; ifade edici dil alt testinde ise bir sözcüğün resmi bulunmaktadır.

Erken Öğrenme Becerileri Değerlendirme Testi EÖBT

EÖBT-Dil Becerileri alt testi altı farklı beceriyi içermektedir. Bu beceriler,

- Kelimeleri anlama,
- Zamir, zarf ve sıfatları kullanma,
- Fiilleri kullanma (yedek ve bileşik fiiller),
- Kelime işlevlerini anlama,
- Cümleyi yorumlama,
- Bir soru sorma olarak ifade edilmektedir.

Okul Öncesi Dil Ölçeği (PLS-5) PLS-5 ile dil gelişimi

(i) işitsel kavrama ve

(ii) ifade edici iletişim olarak ifade edilen iki standart ölçek bağlamında ölçümlenmektedir. PLS-5'in işitsel kavrama alt ölçeği çocuğun dili kavrama düzeyini ortaya çıkarmakta, ifade edici iletişim alt ölçeği ise çocuğun başkalarıyla nasıl iletişim kurduğunu belirleyebilmek için kullanılmaktadır.

Dil Temellerinin Klinik Değerlendirilmesi-Okul Öncesi (CELF-Preschool)

CELF, 3 yaş 0 ay ile 6 yaş 11 ay aralığında yer alan çocukların dil eksiklerinin tanımlanması, teşhisi ve performans takibine yönelik pratik ve etkili bir klinik araçtır.

BİR KAVRAM OLARAK DUYGU

Duygu kavramı en genel ifade ile duyularla algılama, his olarak kavramsallaştırılmaktadır. Duygular belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenimi yansıtmaktadır. Bu yönüyle duygu bireye özgü bir ruhsal hareket ve hareketlilik olarak ifade edilebilir. Her ne kadar farklı kuramsal yönelimlere dayalı olarak çeşitli açıklamalar yapıyor olsa da duyguların 4 temel boyutu olduğunu ifade edilmektedir. Buna göre duyguların yapısında yer alan dört temel boyut şunlardır:

- Tepki uyandıran bir uyarıcı,
- Duygular; bireyin fark ettiği olumlu veya olumsuz bilinçli yaşantılar,
- İç salgı bezlerinin ürettiği salgıların oluşturduğu fizyolojik uyarımlar,
- Duygulara verilen davranışsal tepkiler.

DUYGULARIN GELİŞİMİ

Bireyler yaşam serüveni içerisinde çok farklı duyguları deneyimleyebilmektedir. Duyguların gelişimi

- (i) erken dönemde ortaya çıkan duygular ve
- (ii) öz-bilinçli duygular olmak üzere iki farklı kategoride incelenmektedir.

Temel (Birincil) Duygular

Temel (birincil) duygular erken dönemde ortaya çıkan duygulardır. Bu duygular;

- Neşe,
- Öfke,
- İlgi,
- Korku,
- Tiksini,
- Üzüntü

olarak ifade edilebilir.

Öz Bilinçli (İkincil) Duygular

Öz bilinçli (ikincil) duygular ise 15-18. Aylardan itibaren öz-bilincin ortaya çıkması ile gelişmeye başlamakta ancak tam olarak 2,5 ila 3 yaş arasında ortaya çıkmaktadır. Öz bilinçli duyguların ortaya çıkması bireyin zihinsel kapasitesinin gelişimi ile yakından ilişkilidir. Öz bilinçli (ikincil) duygular olarak;

- Gurur,
- Utanç,
- Suçluluk,
- Kıskançlık,
- İmrenme,
- Empati örnek verilebilir.

DUYGULARIN ÖNEM VE İŞLEVİ

- Duygular birey yaşamında birçok işleve sahiptir.
- İlk işlev olarak, en temel düzeyde duygular çocuğun hayatta kalmasına yardım etmektedir. Bir başka ifade duygular yaşamı sürdürmede uyumsal işleve sahiptir.
- Düşünme şansları olduğunda, duygular çocuklar için kendi iyilik hâlleri ile ilgili bir bilgi kaynağı işlevi görmektedir. Duygular bireye kendi mevcut durumları ve iyilik hâlleri ile ilgili farklı mesajlar verebilmektedir. • Olumlu duygular bireyleri keyif verici deneyimlerini sürdürme veya tekrarlamaya teşvik ederken olumsuz duygular ise bireyleri bazı şeylerin yanlış gittiği noktasında uyarır.
- Duygular bir iletişim biçimi olarak hizmet eder. Çocuklar olumlu ve olumsuz duygularını çevrelerine iletebilirler. Bu noktada örneğin, gülümseme veya ağlama gibi duygusal göstergeler, özellikle için konuşmayı öğrenmeden önce yetişkinlerle iletişim kurulacak ilk dili oluşturur.
- Duygular ayrıca çocukların bilişsel işleyişini de etkilemektedir.
- Ayrıca duygular toplumsal ilişkiler için de önem taşıyarak başka insanlarla birliktelikler kurma ya da başka insanları uzak tutma noktasında önemli bir enstrüman olabilirler. Dahası duygular birey davranışları için (özellikle çocuklar) önemli bir güdüleyici olabilirler. Çünkü çocuklar birçok davranışlarını duyguları temelinde sürdürmektedirler. • Son olarak duygular yanlış ve doğru kavramlarının kazanılmasında işlev görebilen ahlak gelişimi noktasında önemli olabilir ve dahası acı ve haz kaynağı olabilirler. **DUYGUSAL GELİŞİM**

Duygusal gelişim farklı bileşenlerden meydana gelen bir süreç olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Duygusal gelişimi oluşturan bu üç temel bileşen;

- Duyguların ifadesi (ve bunun içsel duygusal deneyimle ilişkisi),
- Duyguların anlaşılması (kişinin kendi duyguları ve diğer insanların duyguları),
- Duyguların düzenlenmesi olarak ifade edilmektedir. Duygusal gelişimin içerik ve kapsamını ortaya koyan bu üç bileşenin yanı sıra farklı kuramsal perspektiflere dayalı olarak duyguların gelişim süreci ile ilgili çeşitli önermeler ortaya konulmuştur. Bu önermelerden ilki, genetik-olgunlaşma perspektifine dayalı olarak ortaya konulmuştur. Bu perspektife göre, duyguların en iyi biçimde biyolojik faktörlerin ürünü olarak görülebileceği ifade edilmektedir. Bu bakış açısına göre bireylerin mizaçlarındaki bireysel farklılıklar, çocukların duygusal olarak uyarıcı olan durumlara verecekleri tepkilerin yoğunluğu ve tepkilerini ne kadar iyi düzenleyebildikleri noktasında merkezi bir rol oynamaktadır. Duygusal gelişim açıklanırken temel alınan bir diğer yönelim ise öğrenme perspektifidir. Öğrenme perspektifi bireylerin duygusal ifadelerindeki bireysel farklılıkları açıklamada özellikle yararlıdır. Öğrenme perspektifi ile en genel ifade ile farklı duygusal ifadelerin farklı çocuklarda farklı başlangıçları, frekansları ve yoğunlukları olduğu ifade edilmektedir. Duygusal gelişimin açıklanması sürecinde temel alınan bir diğer yaklaşım ise, çağdaş bir yaklaşımı ifade eden işlevselci perspektiftir. Bu bakış açısı ile duyguların, hedeflerimize ulaşmamıza ve çevremize uyum sağlamamıza yardımcı olmaya hizmet ettiği ifade edilmekte ve duyguların sosyal ilişkiler kurma ve sürdürmedeki rolünün yanı sıra sosyal ipuçlarının duygusal algılarımızı ve ifadelerimizi düzenlemedeki rolü vurgulanmaktadır. Duygusal gelişimin açıklanması noktasında temel alınan bir diğer yönelim olan bilişsel perspektifle duyguların ortaya çıkışında çocuğun olayı değerlendirmeye yönelik işletmiş olduğu bilişsel süreçlerin rolü vurgulanırken, psikanalitik yaklaşım temelli bakış açısıyla ise duygusal gelişimin kısmen ebeveyn-bebek etkileşimi bağlamındaki ego gelişiminin bir sonucu olduğu ifade edilmektedir.

DÖNEMLERE GÖRE DUYGUSAL GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Dönemlere göre duygusal gelişim özellikleri incelenirken ilk göz önünde bulundurulması gereken nokta, gelişim süreci içerisinde duyguların ortaya çıkış zamanıdır. Buna göre yaşamın ilk üç yılında duyguların ortaya çıkış sırası;

- Sevinç,
- Öfke,
- Üzüntü,
- Korku olarak ifade edilmektedir. Duygusal gelişim sürecinin aşamalarının anlaşılması noktasında bir diğer önemli nokta ise bireylerin diğerlerinin duygularını anlama yeterliliğinin gelişimidir. Bireylerin diğerlerinin duygularını anlama sürecinin gelişimsel sırası ise;
- Duyguların hepsini aynı olarak algılama (5 yaş öncesi),
- Aynı kümeden gelen çoklu duyguları anlama (5-7 yaş arası),
- Zıt kümelerden ardı ardına gelen çoklu duyguları anlama (8-11 yaş arası),
- Zıt kümelerden eş zamanlı biçimde gelen çoklu duyguları anlama (10-12 yaş ve sonrası) olarak ifade edilmektedir.

DUYGUSAL GELİŞİMİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILAN BAZI ÖLÇME ARAÇLARI

Duygusal gelişimin değerlendirmesi amacıyla kullanılan birçok ölçme aracı bulunmaktadır. Bununla birlikte bu ölçme araçlarının büyük çoğunluğunda duygusal gelişim sosyal gelişim ile birlikte değerlendirilmekte ve genellikle sosyal-duygusal gelişim olarak ifade edilmektedir. Bu ölçme araçlarından bazıları aşağıda kısaca tanımlanmıştır. Bebek- Yürümeye Başlayan Çocuklar Sosyal-Duygusal Değerlendirme Aracı Bebek- Yürümeye Başlayan Çocuklar Sosyal-Duygusal Değerlendirme Aracı (BY-SDDA), 12-36 aylık çocukların sosyal-duygusal gelişimlerini değerlendirmek üzere geliştirilmiş olan ve dahası hem ebeveyn hem de bakım veren formları olan bir ölçme aracıdır. BY-SDDA, 166 maddeden oluşmaktadır. 166 maddeden meydana gelen bu form ile sosyal-duygusal gelişim dört genel alan altında toplanan 17 spesifik problem ve yetkinlik alanı bağlamında ölçülmektedir. Ölçme aracında yer alan sosyal-duygusal gelişimin dört genel alanı, dışsallaştırma, içselleştirme, bozukluk ve sosyal duygusal gelişim yeterlilikleri olarak kavramsallaştırılmıştır. Kısa Bebek- Yürümeye Başlayan Çocuklar Sosyal-Duygusal Değerlendirme Aracı Kısa Bebek- Yürümeye Başlayan Çocuklar Sosyal-Duygusal Değerlendirme Aracı (BY-SDDA/K), 166 maddeden meydana gelen BY-SDDA'nın daha kısa bir versiyonunu ortaya koymak üzere geliştirilmiştir. Tıpkı BY-SDDA gibi 3'lü Likert formatında dizayn edilen ve 12-36 aylık çocuklar için uygun olan ölçme aracının ebeveyn ve bakım veren yetişkin formları mevcuttur. Ölçme aracında problemler (örneğin öfke, depresyon) ve yetkinlikler (örneğin; empati) olarak ifade edilen iki temel bileşen bağlamında yer alan toplam 42 madde bulunmaktadır. Yaş ve Evreler Anketi: Sosyal-Duygusal Yaş ve Evreler Anketi: Sosyal-Duygusal (YEA-SD), çocukların özellikle erken dönemde yaşadıkları sosyal-duygusal zorlukların belirlenmesi amacıyla kullanılan bir ölçme aracıdır. Ölçme aracı ile çocuklar 2, 6, 12, 18, 24, 30, 36, 48 ve 60 ay olarak belirlenen dokuz ayrı yaş evresine ayrılmış ve bu evrelerin her biri için ayrı formlar oluşturulmuştur. Her bir form 24 maddeyi içermektedir. YEA-SD ile sosyal-duygusal gelişim alanında

yaşanan zorluklar öz düzenleme, uyum, sosyal iletişim, uyumsal işleyiş, özerklik, duygusal etkileşim ve insanlarla etkileşim olmak üzere yedi alan bağlamında kavramsallaştırılmaktadır.

Okul Öncesi Duygular Kontrol Listesi

Okul Öncesi Duygular Kontrol Listesi (OÖDKL) özellikle depresyonun küçük çocuklar üzerindeki işaretlerini tespit edebilmek amacıyla geliştirilmiştir. 16 madde içeren ve kontrol listesi formatında dizayn edilmiş olan ölçme aracı 36-66 ay arasında bulunan çocukların ebeveyni ya da bu çocuklara bakım veren yetişkinler tarafından doldurulmaktadır.

Okul Öncesi Sosyal-Duygusal Gelişim Değerlendirme Ölçeği

Okul Öncesi Sosyal-Duygusal Gelişim Değerlendirme Ölçeği (OSDGÖ), sosyal-duygusal gelişimsel gecikme ve problemler açısından risk altında bulunan 36 ay ile 66 ay arasında yer alan çocukların sosyal-duygusal gelişimleri ile ilgili veri elde etmek amacıyla geliştirilmiştir. OSDGÖ ebeveynler tarafından doldurulan ve 4'lü Likert formatında dizayn edilmiş olan bir ölçme aracıdır. Ölçekte 10 alt faktör altında toplanan toplam 41 madde yer almaktadır. Tüm bunlarla birlikte doğrudan ve yalnızca sosyal ve duygusal gelişimi ölçümlemeyi amaçlayan bu ölçme araçlarının yanı sıra Gazi Erken Çocukluk Değerlendirme Aracı (sosyal-duygusal gelişim alt ölçeği), Marmara Gelişim Envanteri (duygusal gelişim alt ölçeği), BAYLEY-III (sosyal-duygusal gelişim alt ölçeği) başta olmak üzere pek çok gelişimsel değerlendirme aracı ile de bireylerin sosyal ve duygusal gelişim düzeyleri ile ilgili veri elde edilebilmektedir.

SOSYAL GELİŞİMİN TANIMI

Bireyin yaşam serüveni içerisinde döllenme ile başlayıp yaşam boyu devam eden bir değişim örüntüsünü ifade eden gelişim farklı alanlarda kendini göstermektedir. Bireyin gelişimini sürdürdüğü, gelişim ve değişimin gözlenebildiği gelişim alanlarından biri de sosyal gelişim alanıdır. Sosyal gelişim kavramı bireyin doğumdan itibaren toplumun bir parçası olabilmek üzere göstermiş olduğu çabaları vurgulamakta ve dahası insanın sosyal bir varlık olduğuna atıfta bulunmaktadır. Sosyal gelişim kavramı çocuğun, dünyaya geldiği andan itibaren ilk olarak ebeveynleri ve aile ortamı ile tanışması ile başlayan ve devamında iletişim ve etkileşimde bulunduğu sosyal çevresinden aldığı desteklerin sonucunda toplumsal bir birey olmasını ifade eden süreci yansıtmaktadır. Sosyal gelişim en genel ifade ile bireyin sosyal uyarıcılara ve özellikle de grup yaşantısının getirdiği zorunluluklara karşı duyarlılık geliştirmesi ve dahası kendi grubu ya da kültürü içerisinde yaşayan diğer bireyler gibi davranmayı öğrenmesi olarak tanımlanabilir. Bu yönüyle aslında sosyal gelişimin bireyin aşamalı biçimde toplumun bir parçası olması sürecini yansıtmaktadır.

SOSYAL GELİŞİM İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Sosyal gelişimin tam olarak anlaşılabilmesi için sosyal gelişim süreci ile ilgili farklı kavramların tartışılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Kültür Kültür kavramı birçok farklı disiplinde farklı boyutları ile incelenebilmektedir. En genel ifade ile kültür tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü olarak tanımlanabilir. Benlik Benlik kavramı en genel ifade ile kişinin kendisi ile ilgili algılarının bütünü ifade etmektedir. Bu yönüyle benlik kişinin kendisini bir bütün olarak nasıl gördüğü ile ilgilidir. Benlik kavramı kişinin kendi kimliği, değeri, yetenekleri, sınırları, değer yargıları, amaçları, vb. gibi kendisi hakkında algılayabildiği görüşlerinin, duygularının ve tutumlarının tamamı; bireyin kendi benliğine ilişkin tanımı, kendine ilişkin zihinsel tablosu olarak tanımlanmaktadır. Kişilik Kişilik, bireyi diğerlerinden ayıran, bireye özgü tutarlı ve yapılaşmış özellikler bütünü olarak tanımlanabilir. Bu yönüyle kişilik aslında bir kişiyi diğerlerinden ayıran bireye özgü özellikleri ifade etmektedir. Sosyalleşme Sosyalleşme en genel ifade ile bireyin toplumsallaşması anlamına gelmektedir. Sosyalleşme kavramı, bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünü ve toplumdaki rolünü öğrenmesini ve böylece toplumla bütünleşmesini ifade eden sosyal süreci yansıtmak üzere kullanılmaktadır. Sosyalleşme süreci çocuğun kendi benliğini denetleyerek çevresindeki başka insanların varlığını, onların da bazı haklarının ve isteklerinin olduğunu öğrenmesi sürecini ifade etmektedir. Bununla birlikte sosyalleşme çocuğun kendisi ve çevresi arasındaki sınırı anlaması ve kendi benliğini çevreden ayırt edebilmesi ile başlamaktadır. Sosyalleştirme Sosyalleştirme ise aslında eğitimle yakından ilgilidir. Bu noktada sosyalleştirme bireye içerisinde bulunduğu toplumun kültürünü aktarma süreci olarak ifade edilebilir. Bir başka ifade ile sosyalleştirme bireyin toplumsallaştırılmasını ifade etmektedir. Sosyalleştirme yaşam içerisinde evde, okulda, günlük yaşam içerisinde akran grubu vb. farklı bağlamlarda gerçekleşebilmektedir. Sosyalleştirme noktasında yaşamın ilk yıllarında anne-baba, okul çağı ile beraber ise akran ve öğretmenler önemli aktörler olabilmektedir. Öz Denetim/Öz Düzenleme Öz denetim, bireyin dış dünya ve yaşam ile daha iyi ve daha ideal bir uyuma sahip olabilmek için kendini değiştirebilme ve uyarlayabilme kapasitesini ifade etmektedir. Benzer şekilde öz düzenleme ise, kendi kişisel hedeflerine ulaşmak amacıyla; içsel ipuçlarından, çevresel uyarılardan ve çevresindeki diğer kişilerden gelen yönlendirmelere karşın kendi davranışını, dikkatini, duygularını ve bilişsel stratejilerini esnek bir şekilde harekete geçirme, izleme, dizginleme, sürdürme ve/veya davranışını uyarlamak için bir girişimde bulunabilmeye olan yeteneğidir. Sosyal Olgunluk Sosyal olgunluk ise, belirli bir yaştaki bireylerin o yaş grubu için norm (ölçüt) olarak belirlenmiş olan sosyal standartlara uygun bir davranış düzeyinde bulunması olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle sosyal olgunluk bireyin içerisinde bulunduğu gelişim düzeyine uygun toplumsal davranış, tutum ve becerilere sahip olmasını ifade etmektedir. Bireylerin sosyal olgunluğa ulaşabilmeleri için sosyal gelişim süreçlerinin sağlıklı biçimde ilerleyebilmesi oldukça önemlidir.

SOSYAL GELİŞİM İLE İLGİLİ KURAMSAL AÇIKLAMALAR

Alan yazında yer alan çeşitli gelişim ve öğrenme kuramları bireylerin sosyal gelişimine ilişkin farklı önermelerde bulunmaktadır. Bu kuramlardan bazılarının sosyal gelişim ile ilgili görüşleri aşağıda kısaca sunulmaya çalışılmıştır. Sosyal Öğrenme Kuramının Sosyal Gelişim Süreci İle İlgili Görüşleri

Albert Bandura ilk başta sosyal öğrenme kuramı daha sonra ise bilişsel süreçlerinde eklenmesi ile birlikte sosyal bilişsel kuram olarak adlandırdığı modeli ile insan davranışının nedenlerinin açıklanması noktasında geniş ve ayrıntılı bir perspektif sunmaktadır. Bandura insan düşünce ve davranışlarının büyük çoğunluğunun temelinde sosyal çevreden edinilen bilgilerin yer aldığını ifade etmektedir. Bu yönüyle Bandura tarafından ortaya konulan modelde sosyal etkiye merkezi derecede önemli bir rol atfedildiği söylenebilir. Ancak Bandura bu sosyal etkinin tek yönlü değil çift yönlü olduğunu ifade etmektedir. Bir başka ifade ile çevre bireyi etkilerken aynı zamanda bireyde aynı şekilde çevreyi etkileme ve değiştirme potansiyeline sahiptir. Aynı durum birey-davranış ya da çevre-davranış ilişkisinde de geçerlidir. Tüm bunlardan hareketle bireyin sosyal gelişiminin çevre ile kurduğu çift yönlü etkileşimin bir sonucu olduğu söylenebilir. Ayrıca bireylerin sosyal gelişim süreçlerinde aile üyeleri (anne-baba, kardeşler vb.), akranlar ve öğretmenler başta olmak üzere çevredeki diğer yetişkinlerin özellik ve davranışlarına yönelik yapılan gözlemlerine etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca dolaylı pekiştirme ya da dolaylı ceza (başkalarının davranışlarının pekiştirilmesi ya da cezalandırılması ve bireyin bunu gözlemesi) gibi yaşantıların da sosyal gelişim sürecinde etkili olduğu ifade edilebilir. Son olarak özellikle okul döneminde akranların sosyal gelişim sürecinin önemli faktörlerinden biri olduğu ifade edilebilir. Ekolojik Kuramın Sosyal Gelişim Süreci İle İlgili Görüşleri Bronfenbrenner'in ekolojik kuramının tüm basamaklarına ilişkin önermeler bir arada değerlendirildiğinde ekolojik kuramın bireyin toplumun bir parçası hâline gelme sürecini ifade eden sosyal gelişim serüveninin hem bireyin doğrudan kendisi ile ilgili faktörler hem de çevresel sistemler ve bireyin çevresi ile kurduğu etkileşimler bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Psikososyal Kuramın Sosyal Gelişim Süreci İle İlgili Görüşleri Erikson insan doğasını "sosyal" olarak değerlendirmekte ve insanın diğer insanlara birlikte olmaya yönelik bir motivasyonu olduğunu ifade etmektedir. Bu yönüyle Erikson "toplumsal bir varlık olarak insan" kavramsallaştırması yapmış ve insan gelişiminin sosyal süreçler ile sosyal gelişimin önemli bir parametre olduğunu ifade etmiştir. Erikson'un psikososyal gelişim kuramı bir bütün olarak değerlendirildiğinde bireyin gelişim sürecinde toplumsal süreçlerin ve diğer bireyler ile kurulan etkileşimlerin birey gelişim sürecindeki rolünün vurgulandığı görülmektedir. Bununla birlikte "toplumsallaşma" birey gelişimini yansıtan önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca bireyin gelişim sürecini sağlıklı bir biçimde yürütebilmesi ve özellikle gelişim krizleri ile sağlıklı biçimde başa çıkabilmesi için desteklenmesi gerekmektedir. Bu noktada bireye özellikle ilgili dönemde iletişim ve etkileşimde bulunduğu sosyal aktörler tarafından sağlanabilecek olan destekler önemli olabilecektir. Çünkü aslında Erikson'un psikososyal gelişim kuramı ile sadece sosyal gelişim ve toplumsallaşma süreci değil aynı zamanda bireyin kişilik gelişim süreci ve bu süreçte rol oynayan faktörler de betimlenmektedir.

DÖNEMLERE GÖRE SOSYAL GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Dönemlere göre sosyal gelişim özellikleri incelenirken bireylerin bebeklikten itibaren bilişsel gelişime de bağlı olarak sosyal çevresini tanıdığını ve bu çevreye uyum sağladığını ifade edilmektedir. Burada bahsedilen sosyal çevreyi tanıma ve ona uyum sağlama aslında sosyalleşme sürecini betimlemektedir. Sosyalleşme ise sosyal gelişimin önemli göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Sosyalleşme sürecinin gelişiminin yanında bir diğer önemli nokta ise özellikle çocukluk döneminde bireylerin sosyal gelişim sürecinde ne tür beceriler kazandıklarıdır.

SOSYAL GELİŞİMİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILAN BAZI ÖLÇME

ARAÇLARI

Bireylerin sosyal gelişimlerinin değerlendirilmesi sürecinde kullanılan pek çok ölçme aracı bulunmaktadır. Bu ölçme araçlarının bir kısmında başlı başına sosyal gelişim ya da sosyal gelişimi yansıtan davranışlar ölçümlenmeye çalışılırken bazılarında ise sosyal-duygusal gelişim veya uyum biçimindeki kavramsallaştırmalar ile sosyal ve duygusal gelişim bir arada değerlendirilmektedir. Çocuk ve ergenlerde sosyal becerileri değerlendirmek için kullanılacak altı farklı yöntem tanımlanmaktadır. Çocuk ve ergenlerin sosyal gelişimlerinin değerlendirilmesinde kullanılacak bu 6 yöntem,

- Davranışsal Gözlem,
- Davranış Dereceleme Ölçekleri,
- Görüşme,
- Kendi Kendini Değerlendirme,
- Yansıtılmalı-Dışavurumcu Teknikler,
- Sosyometrik Teknikler olarak ifade edilmektedir.

Sosyal Beceri Ölçeği (SBÖ)

Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde alan yazında yer alan farklı sosyal gelişim değerlendirme araçlarından yararlanılmıştır. 4-6 yaş aralığında yer alan çalışma grubu üzerinde geliştirilen ölçekte sosyal gelişimin göstergesi olan sosyal beceriler iletişim, uyumsuzluk ve çekingenlik olarak kavramsallaştırılan üç alt boyut bağlamında değerlendirilmektedir.

Sosyal Beceri Derecelendirme Sistemi (SBDS)

Ölçme aracı "Sosyal Beceriler Ölçeği" ve "Problem Davranışlar Ölçeği" olarak kavramsallaştırılan

iki alt ölçekten meydana gelmektedir. Sosyal Beceriler Ölçeği, kendi içerisinde iş birliği, kendini ifade etme/atılmanlık ve öz denetim olarak ifade edilen üç alt faktörden, bununla birlikte Problem Davranışlar Ölçeği ise içsel davranışlar ve dışsal davranışlar olarak ifade edilen iki alt faktörden meydana gelmektedir.

Okul Öncesi Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği (OÖ-SBDÖ)

Ölçek ile okul öncesi öğrencilerinin sosyal gelişimlerinin önemli bir göstergesi olan sosyal beceriler başlangıç, akademik, arkadaşlık ve duyguları yönetme olarak ifade edilen dört temel boyut bağlamında ölçümlenmektedir. Ölçekte 49 madde yer almaktadır.

Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği – Öğretmen Formu (OÖSDÖ)

Ölçek ile sosyal gelişimin önemli göstergelerinden biri olan sosyal davranışlar açık/fiziksel saldırganlık, olumlu sosyal davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım olarak kavramsallaştırılan dört alt faktör bağlamında ölçümlenmektedir.

GİRİŞ

Psikoloji bilimi kişiliği temel araştırma konularından biri olarak ele almaktadır. Ancak yüz yılı aşkın bir çabaya rağmen kişiliğin kesin ve üzerinde uzlaşılan tek bir tanımını ortaya koymak mümkün olmamıştır. Kişiliği ele alan araştırmacılar, insanı incelerken kullandıkları yaklaşıma paralel tanımlar yapmışlardır. Bundan dolayı kaynaklarda kişiliğin pek çok farklı tanımına rastlamak mümkündür. Ancak bu farklılıklar birbiri ile çelişmekten öte, kişilik konusunda birbirini tamamlar nitelikte bir çeşitlilik katmaktadır. Çünkü kişilik, insanla ilgili oldukça soyut ve bir o kadar da kapsamlı bir süreci içine almaktadır.

KİŞİLİK KAVRAMI VE KİŞİLİĞİN ÖZELLİKLERİ

Kişiliğin Tanımlanması Kişilik kavramı genel olarak, “bir bireyin sürekli ve ayırt edici duygu, düşünce ve davranış biçimlerinin ortaya çıkmasına etki eden psikolojik özellikler” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda “sürekli” ifadesi bireylerin farklı zaman ve ortamlarda değişmeyen, tutarlı özelliklerini ifade etmektedir. Kişilikte değişim mümkündür ancak bu değişimler nispeten uzun sürede ve yavaş biçimde gelişir. Tanımdaki “ayırt edici” ifadesi ise bireyin daha farklı ve ön plana çıkan özelliklerini vurgular. Elbette ayırt edici özellikler yalnızca o bireyde gözlenen bir özellik değildir ancak o özellik açısından özellikle o kişi ön plandadır. Tanımdaki “etki eden psikolojik özellikler” ise kişiliğin oluşumunda ve gelişimindeki nedensel etkenlere vurgu yapar. Bu unsurların bir araya gelişi ve işlenişi de bireylerin sahip oldukları özelliklerinin birbirinden farklılaşmasına ve kişiliğin biricik, kişiye has bir özellik kazanmasına neden olmaktadır. Kişiliğin Belirleyicileri Kişiliğin oluşumunu etkileyen unsurlar iki ana kategoride ele alınmaktadır: Biyolojik (kalıtsal) belirleyiciler ve çevresel belirleyiciler. Kalıtsal özellikler doğuştan, genler vasıtasıyla bize aktarılan fiziksel ve psikolojik özelliklerdir. Bunlara mizaç ya da huy da denir. Mizaç özellikleri birer davranış değil, davranışın üslubu, davranışın tonudur. Kişiliğin çevresel belirleyicileri kişiliğin karakter boyutunu oluşturur. Bunlar doğuştan gelmez, topluma uyum çabaları sonucunda çevreden öğrenilmiş özelliklerdir. Çevrede öne çıkan unsurlar kültür, aile ve akranlardır. Kişilik doğuştan getirilen özellikler ile çevreden edinilen özelliklerin etkileşiminin bir ürünüdür.

KİŞİLİĞE DAİR KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Biyolojik Yaklaşımlar

Biyolojik yaklaşımlar kişiliği üç temelde inceler: kalıtım, beynin işleyişi ve evrimsel özellikler. Kalıtımın etkisi incelenirken akrabaların benzer özelliklerinin incelenmesi, özellikle ikizlerle yapılan çalışmalar ön plandadır. Kişiliğin beynin işleyişi, beyin bölgeleri, nörokimyasal süreçlerle ele alınması ise son zamanlarda beyin görüntüleme tekniklerini gelişmesiyle birlikte önem kazanmıştır. Evrimsel yaklaşım ise canlıların adaptasyon süreçlerine odaklanır. Böylece kişiliği de çevreye uyumun evrimsel yansımaları olarak değerlendirirler.

Psikanalitik Yaklaşımlar

Psikolojide kişiliği bütüncül olarak açıklamaya çalışan ilk yaklaşım olup kurucusu Sigmund Freud’dur. Psikanalitik yaklaşıma göre kişiliğin temelinde doyurulmamış ve bastırılmış dürtüler, korkular, kaygılar, arzular vb. yatar. Bu dürtüler bilinçten uzaklaşsa da davranışlarımıza yön veren temel güçleri oluşturur. Daha sonra Freud’u eleştiren takipçileri kişiliğin sosyal ve ilişkileri temele alan yönüne de vurgu yapmışlardır.

Bilişsel Temelli Yaklaşımlar

Biliş; yorumlama, olayları açıklama, olumsuzluklarla başa çıkma, duyguları algılama ve akıl yürütme gibi zihinsel süreçleri ifade eder. Bilişsel kuramlar ise insanın aktif olarak dünyayı anlamlandırma yollarına odaklanır. Bilişsel kuramlar psikanalitik ve davranışçı kuramların insanın özgür iradesini ve bilişlerini yok sayan tutumuna tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bilişsel kuramcılar insanların çevreleriyle etkileşimde bilgileri dikkat süzgecinden geçirdikten sonra önceki bilgiler ve beklentilere göre anlamlar ürettiği ve bunları hafızasına kaydettiğini ifade eder. Kaydedilen bu anlamlar “kişisel yapılar” olarak ifade edilir ve olaylara tepki verilirken bu yapılarla uygun tepkiler ortaya konur. Ayırıcı Özellik Yaklaşımları Yaklaşımın öncü ismi Gordon Allport’tur. Allport, kişiliği niteleyen temel özelliklerin bir listesini oluşturmuştur. Ayırıcı özellik olarak nitelenen bu özelliklerin zaman içinde nispeten değişmeyen nitelikte olduğu ve nitelediği kişinin o özelliğe ne derece sahip olduğunu belirttiği ifade edilir. Allport’a göre her bireyde 5 ile 10 arası ayırıcı özellik göze çarpar. Kişilik bu ayırıcı özelliklerin bir organizasyonudur. Her insan farklı ayırıcı özelliklere ve bu özelliklerin farklı

derecelerine sahip olduğu için kişiliğimiz eşsizdir. Daha sonra “faktör analizi” yöntemini kullanan bazı araştırmacılar Allport’un bu yaklaşımını geliştirmiş ve sistematik hale getirmiştir. Bu araştırmacılardan Cattell 16 faktörlü bir kişilik yaklaşımını ortaya koyarken, Eysenck üç faktörlü, McCrae ve Costa ise “Büyük Beşli” adını verdikleri beş faktörlü bir kişilik yapısından söz eder. Tüm bu kuramların benzer özellikleri oldukça fazladır.

KİŞİLİĞİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILAN TEKNİKLER

Kişiliğin değerlendirilmesinde kullanılan teknikler iki gruba ayrılır: Objektif teknikler ve projektif teknikler. Objektif teknikler, geçerlik ve güvenilirlik düzeyleri yüksek, uygulama ve yorumlamada belli standartları olan tekniklerdir. Geçerlik, bir ölçüm aracının ölçeceği şeyi doğru ölçmesi, araya başka özelliklerin karışmaması anlamına gelir. Güvenirlik ise art arda yapılan ölçümlerin tutarlılığıdır. Objektif testler farklı zamanlarda, farklı uzmanlarca uygulansa bile oldukça tutarlı sonuçlar üretir. Projektif tekniklerde kişinin iç dünyasını dışarıya yansıtacağı düşünülen resimler ya da yarım kalmış cümleler kullanılır. Burada uygulamada ya da kişinin cevaplarında bir standart yakalamak çok zordur. Bu nedenle ölçümlerin geçerlik ve güvenilirlikleri oldukça düşüktür. Ancak birey hakkında daha derin ve standart testlerle ölçülemeyen özellikler hakkında bilgi edinilebildiği için yaygın olarak kullanılırlar. Objektif Kişilik Testleri Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (MMPI) İlk olarak 1943 yılında Minnesota üniversitesinde geliştirilmiş ve daha sonra 1989 da yeniden gözden geçirilmiştir. Dünyada pek çok farklı dile çevrilmiştir. Test, “doğru”, “yanlış” ve “bilmiyorum” şeklinde yanıtlanan toplam 566 maddeden oluşmaktadır. 3 geçerlik ölçeği (Yalan, Uyum, Savunma-İnkâr) ve 10 klinik ölçeği (Hipokondriyazis, Depresyon, Histeri, Psikopatik Sapma, Erkekçilik-Kadınsılık, Paranoya, Psikasteni, Şizofreni, Hipomani, Sosyal İçer Dönüklük) vardır. Testin geçerlik ölçeklerinde tutarlık varsa, testi doldurmanın içten ve doğru bilgiler verdiği değerlendirilir ve klinik ölçeklerin değerlendirilmesine geçilir, aksi halde test değerlendirilmez. MMPI 16 yaş ve üzeri yetişkinlere uygulanmaktadır. Kişilik değerlendirmesi gereken hemen her durumda (klinik tanılama ve değerlendirmeler, işe alımlar, cezai ehliyetin olup olmadığının tespiti vb.) bu testten faydalanılmaktadır. 16 Faktör Kişilik Envanteri Raymond Cattell, yaptığı faktör analitik çalışmalar neticesinde, bütün insanların davranışlarının temelinde yer aldığını düşündüğü 16 ayırıcı özellik (faktör) tespit etmiş ve buna ilişkin ölçeğini (16PF) 1949 yılında yayınlamış ve benzer ölçeklerin öncüsü olmuştur. Testin değerlendirmeye alınabilmesi için “Farklı Görünme Eğilimi, Genelden Sapma Eğilimi ve Genele Aşırı Uyum Eğilimi” adı verilen üç geçerlik ölçeğinden geçmesi gerekmektedir. 16 kişilik özelliği ise; Sıcakkanlılık, Soyuta Odaklılık, Strese Tolerans, Baskınlık, Canlılık, Kurallara Bağlılık, Sosyal Girişkenlik, Duyarlılık, İhtiyatlılık, Problem Çözme, Ketumluk, Kendini sorgulama, Değişikliğe Açıklık, Kendine Yeterlik, Mükemmeliyetçilik ve Gerginlik olarak ifade edilmiştir. 185 sorudan oluşan 16PF Testi 17 yaş ve üstü yetişkinlere uygulanmaktadır. Kişinin özellikleri yukarıda belirtilen temel ölçeklerden alınan düşük ya da yüksek puanlara göre değerlendirilir. Testin kullanım alanları öncekiyle benzer şekildedir.

Hacettepe Kişilik Envanteri

Özgüven tarafından Türkiye’de geliştirilmiş özgün bir testtir. 1976 yılında geliştirilmeye başlanan test 1982 yılında 8 alt ölçek içeren şekliyle kullanıma sunulmuştur. Test, bireyin kişisel yönü ve sosyal yönüne odaklanarak bireyin uyum düzeyini belirlemeyi amaçlar. Bunun için 20’şer maddeden oluşan 4 kişisel uyum ve 4 de sosyal uyum alt ölçekleri oluşturulmuştur. Ayrıca teste içtenlikle cevap verilip verilmediğini belirlemek için 8 de geçerlik maddesi eklenmiş ve test toplam 168 maddeden oluşmuştur. Test maddeleri evet-hayır şeklinde cevaplanmaktadır. “Kişisel Uyum” boyutunda; kendini gerçekleştirme, Duygusal kararlılık, Nevrotik eğilimler, Psikotik belirtiler alt ölçekleri yer alırken “Sosyal Uyum” boyutunda ise Aile ilişkileri, Sosyal ilişkiler, Sosyal normlar, Antisosyal eğilimler alt ölçekleri yer alır. Tüm ölçeklerin toplamı ise “Genel Uyum”u verir. HKE psikolojik danışma uygulamalarında ve psikoloji araştırmalarında ülkemizde yaygın olarak kullanılmaktadır. Projektif Testler Rorschach Mürekkep Lekesi Testi Hermann Rorschach tarafından 1911’den itibaren geliştirilmiştir. Jung’un kelime çağrışım testinden etkilenmiştir. Rorschach lekeleri bilinç dışına bir köprü olarak kullanılabileceğine karar vermiştir. Böylece 1918 yılında 10 kart ve bunların kullanımı ve yorumlanmasıyla ilgili analizleri içeren bir el kitabını yayınlamıştır. Test 7-70 yaş aralığındaki bireylerin kişiliklerinin analiz edilmesi ve klinik tanılamalarda kullanılmaktadır. Test, simetrik şekillerden oluşan on adet resimden oluşmaktadır. Resim bireye gösterilerek “Bu sizce ne olabilir?” sorusu sorulur. Alınan tüm yanıtlar kodlama sistemine göre puanlanır ve bireyin kişiliği hakkında yorum yapılır.

Tematik Algı Testi

Test 1930’lu yıllarda Henry Murray ve Christina Morgan tarafından geliştirilmiştir.

Tematik Algı

Testi üzerinde resimler bulunan 30 kart ve bir adet boş karttan oluşmaktadır. Resimler belli belirsiz bir durumu tasvir eder ve birçoğunda bir ya da daha fazla insan figürü yer alır. Böylece kişinin bu insan figürüyle özdeşim kurabileceği ve farkında olarak ya da olmayarak kendi iç dünyasını resme yansıtacağı kabul edilmektedir. Kişiyi resimler sırasıyla gösterilir ve resimlerin o anda bireyde uyandırdığı hislerle bir hikâye anlatması istenir. Test 14-40 yaş aralığında bireylere uygulanmaktadır.

Teste verilen cevaplar kodlanarak bir puanlama yoluna gidilebileceği gibi içerik analizi yoluyla da değerlendirme yapılabilmektedir.

Çocuklar İçin Algı Testi

Çocuklar İçin Algı Testi (CAT), Tematik Algı Testi ile aynı mantık çerçevesinde, çocuklarda kullanılmak üzere 1949'da geliştirilmiştir. Bu testte çocukların kendilerini daha rahat yansıtmaları düşünülerek insan figürleri yerine hayvan figürleri kullanılmıştır. Testte 10 adet resimli kart bulunmaktadır. Test, 3-10 yaş aralığındaki çocukların davranışlarının temelinde yatan ruhsal dinamiklerini, güdülerini, hayatlarında önemli olan figürlere karşı duygu, tutum ve davranışlarını anlamayı amaçlamaktadır. CAT, çocuklarda beslenme problemleri, kardeş kıskançlığı, anne babaya karşı tutumlar ve ebeveyn-çocuk ilişkileri ile ilgili sorunları değerlendirmek amacıyla tasarlanmıştır.

Bir İnsan Çiz Testi

Bir bireyin zihinsel ve kişilik işlevselliği hakkında bilgi edinmek için insan figürü çizimlerinin kullanılması bir asrı aşkın bir süre öncesine dayanır. Bu testin geliştirilmesinde ve yorumlanmasında farklı kuramcılarının katkıları vardır. Uygulamada çocuğun önüne çizim için boş kağıtlar ve kalem konularak ondan tam bir insan resmi çizmesi istenir. Sonrasında bu çizim üzerine çocukla sohbet edilir. Resimdeki figürün büyüklüğü, çizim sırası, resmin konumu, el, kol, göz, ayak vb. gibi organların orantısı gibi unsurlar değerlendirmede birer veri olarak kullanılır. Bireylerin duygusal özelliklerini çizdikleri resim aracılığıyla dışa yansıtarak kendilerini tanımladıkları varsayılır. Resimlerin değerlendirilmesi testin kataloğuna göre yapılmaktadır. Katalog, çocukların çizimlerinin nasıl sınıflanacağı ve resimlerdeki özelliklerin nasıl yorumlanacağı ile ilgili bilgiler sunar.

Louisa Düss Psikanalitik Hikâyeler Testi

Hikâyelerin klinik anlamda kişiliğin değerlendirilmesi için kullanımı ise 1937 yılında Madeline Thomas ve 1940 yılında Louisa Düss 'ün yaptıkları çalışmalarla başlar. Düss'ün özgün çalışmasında 10 tane hikâyeye yer almıştır. Bu on hikâyenin temaları Düss tarafından tek tek açıkça tanımlanmıştır. Bu temalar; bağımlılık, düşmanlık, özdeşleşme, kardeş kıskançlığı, ebeveyn reddi, hadım edilme korkuları, ödipus kompleksi, korkular ve arzulardır. 3-10 yaş arasındaki çocukların kişilik komplekslerini ortaya çıkarmak amaçlanır. Cümle tamamlama testleri Bu testlerde tipik olarak cevaplayıcılara, kök olarak adlandırılan bir cümle başlangıcı verilir ve cümleyi kendilerine anlamlı gelen herhangi bir ifadeyle tamamlamaları istenir. Verilen cevapların tutumlar, inançlar, güdülenmeler ve diğer zihinsel durumlara işaret ettiğine inanılır. Bu nedenle cümle tamamlama tekniğinin cevaplayıcıların gizli duygularını açığa çıkarmaya teşvik ettiği düşünülür.

ÇOCUK RUH SAĞLIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Çocuk ruh sağlığı, yaşamın geri kalan dönemi için önemli bir belirleyici konumundadır. Özellikle de yetişkinlik dönemi ruh sağlığı süreçleri ele alındığında birçok rahatsızlığın kökeninde çocukluk dönemi zorlu yaşantıları ve travmalarının olduğu görülecektir. Ruh sağlığını birçok açıdan tanımlamak mümkün olmakla birlikte genel kabul gören tanımın Dünya Sağlık Örgütü (2004) tarafından “Bireyin fiziksel, psikolojik ve ruhsal anlamda tam bir iyilik hâli” şeklinde yapılan tanım olduğunu söylemek mümkündür. Bu tanımda ifade edilen fiziksel iyilik hâli bireyin fiziksel-biyolojik sağlığına işaret etmektedir ve genel olarak tıbbi açıdan sağlıklı olma durumunu ifade etmektedir. Ruh sağlığının bir diğer yönü ve göstergesi ise psikolojik iyi oluştur. Psikolojik iyi oluş, bireyin sahip olduğu kaygılar, korkular, umut-umutsuzluk, yaşamın anlamı, öz yeterlik, öz güven, psikolojik dayanıklılık, mutluluk vb. birçok yönü barındırmaktadır. Bireyin ruh sağlığının önemli bir diğer göstergesi ise sosyal yöndür. Bireyin içinde bulunduğu topluma adaptasyonu ve diğerleri ile sağlıklı ilişki ve etkileşim kurup sürdürebilmesi ruh sağlığının değerlendirilmesinde kullanılan önemli bir ölçüttür.

Ruh Sağlığının Değerlendirilmesinde Kullanılan Ölçütler

Ruh sağlığının değerlendirilmesi noktasında farklı görüşler olmakla birlikte Dünya Sağlık Örgütü tarafından çizilmiş genel bir çerçeve bulunmaktadır ve bu çerçeve yaygın olarak kullanılmaktadır. Buna göre bireyin sahip olduğu kapasitenin ve yeteneklerin farkında olduğu, günlük stres faktörleri ile etkin olarak başa çıkabildiği, verimli ve üretken olarak çalışabildiği ve içinde bulunduğu toplumun etkin ve üretken bir parçası olabildiği durumlar ruh sağlığının genel göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Bu çerçeve göz önünde bulundurulduğunda bireyin hem kişisel yeterliklerinin farkında olması hem de içinde bulunduğu toplum için bu yeterlikleri değere dönüştürmesi önemli bir gösterge olarak ön plana çıkmaktadır. Ruh sağlığının değerlendirilmesi noktasında ölçütler belirlenirken fonksiyonellik ve organik etmenler bir arada değerlendirilmektedir. Fonksiyonellik kavramı psikososyal süreçlere işaret ederken, organik süreçler genetik ve biyolojik etmenlere işaret etmektedir. Psikososyal etmenler yukarıda da değinildiği gibi bireyin kişilik özellikleri, anksiyete, stres, öz yeterlik vb. süreçlerle ilişkili iken organik nedenler; fiziksel yapıdan ve kalıtsal yapıdan kaynaklanan süreçleri barındırmaktadır. Esasen ruh sağlığı bu iki etmenin bir kombinasyonuna bağlı olarak dinamik bir değişim göstermektedir. Bununla birlikte ruh sağlığının değerlendirilmesinde kullanılan temel ölçütler; istatistiksel ölçütlerin kullanılması, bireyin kendini değerlendirmesine başvurulması, gelişimsel süreçlerin tanımlanmasına başvurulması, kültürel ve dini normların kullanılması ve belli kuramların referans alınmasıdır. Günümüzde ruh sağlığı süreçlerinin tanımlanmasında yaygın şekilde istatistiksel ölçütler kullanılmaktadır. Çünkü bu ölçütler önemli ölçüde bilimsel ve evrensel ölçütlere dayanmaktadır. Bu nedenle geçerlik düzeyleri de oldukça yüksek kabul edilmektedir.

Çocuk Ruh Sağlığı

Çocuk ruh sağlığı, genel hatları ile yetişkin ruh sağlığına benzerlik göstermekte olsa da gelişim dönemleri ve bu dönemler arasındaki hızlı değişim süreçleri göz önünde bulundurulduğunda kendine özgü birtakım niteliklerde barındırmaktadır. Çocuğun özellikle göstermiş olduğu bilişsel gelişim ve özellikler ruh sağlığının değerlendirilmesinde belirleyici role sahiptir. Ayrıca çocuk ruh sağlığı süreçleri ve çocukluk dönemi yaşantıları yetişkinlik dönemi ruh sağlığının ve sorunlarının doğasının anlaşılmasına da kaynaklık etmektedir. Çünkü bu dönemde yaşanan ruh sağlığı sorunları önemli oranda yetişkinlik döneminde ortaya çıkan sorunlara kaynaklık etmektedir. Örneğin, en bilinen yetişkinlik dönemi rahatsızlıkları arasında gösterebileceğimiz depresyon ve anksiyete bozuklukları üzerine yapılan çalışmalar yoğun bir şekilde çocukluk yıllarındaki olumsuz ve travmatik nitelikli davranışlara işaret etmektedir. Bu nedenle çocuk ruh sağlığı süreçlerinin bilinmesi yetişkinlik dönemi ruh sağlığının da önemli oranda anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Çocuk Ruh Sağlığının Değerlendirilmesinde Yaygın Bir Şekilde Kullanılan Ölçütler

Çocuklarda ruh sağlığı sorunlarını değerlendirirken yetişkinlerde kullanılmakta olan “istatistiksel ölçütlerin kullanılması, bireyin kendini değerlendirmesine başvurulması, gelişimsel süreçlerin tanımlanmasına başvurulması, kültürel ve dini normların kullanılması ve belli kuramların referans alınmasıdır” ölçütler geçerlidir ancak bu ölçütlere ek olarak çocuklarda ruh sağlığı için şu ölçütlerde göz önünde bulundurulur.

- Yaşa uygunluk: Çocukta gözlenen davranışlar belli bir yaş ve gelişim evresine bağlı olarak normal değerlendirilebilir. Bu nedenle ilk bakılması gereken nitelik çocuğun yaşıdır.

- Sapan davranışın gözlenme süresi: Çocuklarda davranışlar yaygın bir şekilde değişkenlik gösterebildiği için davranışın ne zamandan beri görüldüğü raporlanmalıdır. Düzenli bir şekilde görülmesi ve kararlık göstermesi önemli bir kriter olarak göz önünde bulundurulur.
- Sapan davranışın gözlenme sıklığı: Bu kriter problem davranışın ayda, haftada veya günde ne sıklıkla görüldüğünü açıklar. Birçok normal dışı davranış için ilgili davranışın ne sıklıkla gözlemlendiği önemli bir ölçüttür.
- Cinsel rol beklentisi: Problem davranışın belirlenmesi ve değerlendirilmesinde söz konusu davranışın toplumda genel kabul gören cinsiyet rolleri ile uyumu önemli bir ölçüttür. Cinsiyet rolleri dinamiktir ve hemen her toplumda hızlı bir değişim gösterdiği gözden kaçırılmamalıdır.
- Kültürel faktörler: Bütün toplumların kendine özgü inanış ve yaşam biçimleri olduğu için ilgili davranışın değerlendirilmesinde toplumun sahip olduğu yaşam ve inanç biçimleri göz önünde bulundurularak değerlendirme yapılmalıdır. Çocukluk dönemi hem kendi içerisinde hem de yetişkinlik dönemi uyum ve davranış sorunları açısından önemli bir konumdadır ve bu dönem içerisindeki yaşantıların niteliği yetişkinlik dönemi ruh sağlığı problemlerinin doğasının anlaşılması bakımından önemlidir. Tıpkı tıbbi hastalıkların tedavi süreçlerinde erken teşhis uygulamalarının önemli bir yer tutması gibi yetişkinlik dönemi psikolojik rahatsızlıklarının önlenmesi noktasında da çocukluk yılları önemli bir işleve sahiptir.

Çocuklarda Duygusal Ve Davranışsal Bozuklukların Sınıflandırılmasında Karşılaşılan Güçlükler
Çocuklarda duygusal ve davranışsal bozuklukların sınıflandırılmasında birtakım güçlükler bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde özetlenebilir:

- Belli bir durumun etkisinden kurtulmak için yapılan anormal davranışlar ile normal ya da normale yakın durumlar altında gösterilen anormal davranışlar arasında ayırım yapma güçlüğü
- Gelişimsel değişimlerin davranışsal ve duygusal süreçler üzerinde ki belirleyici etkisi
- Birey ve toplum düzeyinde uyumsuz olarak damgalanmış ya da çeşitli suçlara bulaşmış bireyleri dışlayıcı bir tutumun sergilenmesi
- Normalden sapma gösteren bazı davranışların duygusal ve davranışsal anlamda çevresel etmenlerle değil de kalıtsal ve doğum öncesi nedenlerle ilişki olması

Giriş

Günümüzde çocuğu tüm yönleri ile ele almayı ve bir bütün olarak gelişimini desteklemeyi amaçlayan yaklaşımlar giderek tüm dünyada eğitim sistemlerinde daha fazla kabul görmektedir. Bu anlayışın en önemli yansıması ise erken çocukluk eğitimine verilen önemin artması ve okul öncesi eğitimde okullaşma oranının giderek artmasıdır. Türkiye’de de okul öncesi eğitime verilen önem giderek artmaktadır ve 48 ay ve üzerindeki çocukların okul öncesi eğitime başlamaları için yoğun kampanyalar yapılmaktadır. Nitekim son yıllarda okul öncesi eğitime başlayan çocukların sayısında olağan üstü bir artış gözlenmektedir ve bu artış çocukların ilkökul eğitimine hazır başlamaları noktasında olumlu sonuçlar ortaya koyacaktır. Çocukların ilkökul eğitimine başlamalarında zorunlu yaş 69 ay ve üzeri okul öncesinde ise 48 ay ve üzeri olarak kabul edilmektedir. Ebeveynlerin onay vermesi hâlinde ise 66 ay ve üzeri çocuklarda ilkökula başlayabilmektedir. Bu yaş aralığında bulunan çocukların okul yaşamının gerekleri olan temel hazırbulunuşluk düzeyine sahip oldukları kabul edilmektedir. Ancak gerek gelişimde gözlenen bireysel farklılıklar gerekse de çevresel faktörlerin de etkisiyle çocukların hazırbulunuşluk düzeylerinde belirgin farklılıklar ortaya çıkabilmektedir.

Okul Olgunluğu

Okul olgunluğu, çocuklarda okulun ve akademik yaşamın gereklerinin yerine getirilebilmesi ve zorlu süreçlerin üstesinden gelinebilmesi bakımından önemli bir kavramdır. Okul olgunluğu; bir çocuğun fiziksel, zihinsel ve sosyal bağlamda ilkökulun gerekliliklerini karşılamaya hazır olması olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında çocuğun birçok yönden belirli bir düzeyde gelişimini ifade eden bir kavram olduğu söylenebilir. Çocuklarda okul olgunluğu ile yakından ilişkili kavramlar bulunmaktadır. Bunlar arasında akademik ve duygusal olgunluk önemli bir yer tutmaktadır. Akademik olgunluğun göstergeleri; göz-el koordinasyonu, ince motor beceriler, akıl yürütme becerileri, aritmetik işlemleri, görsel ve işitsel dikkat becerilerinin yeterli düzeye erişmesi olarak gösterilebilir. Duygusal olgunluk göstergeleri ise duygularını ifade edebilme, karşısındakinin duygularını anlayabilme, empati kurabilme sosyal problemleri uygun yöntemlerle çözebilme, grup çalışmalarına uyma ve sorumluluğunu yerine getirme becerilerinin gelişmiş olması şeklinde sıralanabilir. Bu beceriler çocukların okul yaşamına adaptasyonlarını hızlandıran ve kolaylaştıran niteliklerdir ve esasen okul olgunluğunun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Okul Olgunluğunu Etkileyen Faktörler

Çocuklarda okul olgunluğu çocuğun kendi biyolojik ve psikolojik doğasından ve çevresel olmak üzere iki ana faktörden etkilenmektedir. Çocukta okul olgunluğunu şekillendiren birincil faktörler kendi doğasından kaynaklanmaktadır ve bunlar arasında çocuğun sağlığı, mizacı, gelişimi, cinsiyeti, kronolojik yaşı, zekâsı vb. önemli yer tutmaktadır. Bu faktörler çocuğun gelişimi üzerinde belirgin bir etkiye sahip olmakla birlikte çevresel faktörler ile etkileşim hâlinde dirler. Özellikle ebeveyn tutumları başta olmak üzere, sosyoekonomik faktörler, erken çocukluk eğitimi uygulamaları, okul öncesi eğitimde fırsat eşitliği ve öğretmen tutumları bu bağlamda değerlendirilebilir.

Okul Olgunluğuna Ulaşan Çocukların Genel Özellikleri

Gelişimsel açıdan yaşının gerektirdiği görevleri yerine getirebilmiş ve bu gelişimsel süreçleri destekleyici çevresel faktörler ile yetişmiş bir çocukta okul olgunluğunun doğal bir süreç olarak ortaya çıkması beklenmektedir. Dolayısıyla okul olgunluğu geliştirmiş olan çocuklarda yaygın bir şekilde gözlenebilecek olan özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

- Bedenini yaşına uygun şekilde ve koordinasyon içerisinde kullanabildiği gözlenir
- Yazma vb. beceriler için gerekli olan ince kas becerilerinin gelişimi yeterli düzeydedir.
- Dil becerileri yeterince gelişmiştir ve kendini rahatlıkla ifade edebilecek ve yönergeleri algılayabilecek düzeyde bir kelime hazinesine sahiptir
- Yaşına uygun olacak şekilde dikkatini toparlayabilir ve belli bir süre bir iş-eylem üzerine odaklanabilir.
- Sosyal gelişim açısından önemli beceriler kazanmıştır. Bu bağlamda diğerleri ile etkileşime girme, bir ilişki kurma, sürdürme vb. eylemleri rahatlıkla sürdürebilir. Aynı zamanda sosyal ilişkilerde ortaya çıkması muhtemel sorunlara karşı etkin problem çözme ve başa çıkma becerileri edinmiştir.
- Grup hâlinde yapılan uygulamalara etkin olarak katılabilir, yönergeleri yerine getirebilmeli ve sorumluluk alabilmelidir.
- Kendisi ile ilgili olarak olumlu bir kendilik değerlendirmesi ve öz güvene sahiptir

- Ebeveynleri ile güvene dayalı bir ilişki kurmuştur ve okul saatlerinde güvenle okula gelebilir. Evden ayrılma noktasında gerginlik vb. davranışlar sergilemez.
- Öz bakım becerileri olarak tanımlanan temizlik, beslenme, giyinme vb. davranışları belli ölçüde kendisi yerine getirebilir.

Okul Olgunluğu ile İlişkili Davranışsal Sorunlar

Çocuklarda bireysel faktörler veya çevresel faktörlerin etkisi ile çeşitli gelişim sorunları veya ruh sağlığı sorunları ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunların erken dönemde fark edilmesi çocukların içinde bulunduğu zorluğun anlaşılmasını ve üstesinden gelmesini kolaylaştıracaktır. Aksi durumda ise çocuklarda okula ve öğrenmeye karşı gelişen olumsuz tutum ve davranışlar ve ruh sağlığı sorunları yerleşik bir hâl alabilecektir. Bu sorunların çocukluk yılları ile kalmayıp yetişkin yaşama transfer edilmeleri de ayrı bir olumsuzluktur. Bu nedenle erken dönemde tanımlanmaları ve bir strateji doğrultusunda müdahale edilmeleri gerekmektedir. Çocuklarda bu bağlamda sıklıkla gözlenen duygusal ve davranışsal sorunlar arasında yaygın anksiyete bozukluğu, okul reddi, okula yabancılaşma ve okul tükenmişliği gösterilebilir. Özellikle yaygın anksiyete bozukluğu daha okul öncesi eğitim aşamasında ortaya çıkabilmekte ve çocuğun okula uyumunu zorlaştırmaktadır. Erken dönemde müdahale edilmediğinde okul reddi olarak tanımlanan ve okula devam sorunlarına zemin hazırlayan bir diğer sorunun ortaya çıkmasına da zemin hazırlayabilir. Bu tür sorunların yerleşik hâl alması ise okula yabancılaşma ve okul tükenmişliği gibi daha ciddi sonuçlara yol açabilir.

Çocuklarda Okul Olgunluğunun Değerlendirilmesinde Kullanılan Ölçme Araçları

Çocuklarda okul olgunluğunu değerlendirilmesi amacıyla alanyazında kullanılan birçok ölçme aracı bulunmaktadır. Güvenirlik ve geçerlik özellikleri sınanmış olan bu araçların okul öncesi eğitime ve ilkokula başlayan çocuklar için okul yaşamının hemen başında uygulanması ve elde edilen bilgilerin ebeveyn görüşleri ve öğretmen değerlendirmeleri ile kıyaslanması yoluyla çocuğun okula hazırbulunuşluk düzeyi hakkında bir değerlendirme yapılabilir. Bu değerlendirme sonucunda hazırbulunuşluk düzeylerinde yetersizlik belirlenen çocuklar için okul ve aile iş birliği ile ve bir strateji doğrultusunda eylemler planlanmalıdır. Alanyazında sıklıkla kullanılan ölçme araçları ise şunlardır:

- Marmara İlköğretime Hazır Oluş Ölçeği
- Metropolitan Okul Olgunluğu Testi • Bracken Okul Olgunluğu Ölçeği
- Metropolitan Okul Olgunluğu Testi 6. Versiyon